"Whenever ... connection exists between the two or more groups, classes or series of data, there is said to be correlation.''

—Boddington

PART—C

UNIT—8

CORRELATION

28 ਸਹਿ-ਸੰਬੰਧ (CORRELATION)

ਅਧਿਆਇ ਦਾ ਸਾਰ

- **ਸਹਿ-ਸੰਬੰਧ ਦਾ ਅਰਥ**—ਜਦੋਂ ਆਤਮ-ਨਿਰਭਰ ਚਰਾਂ ਵਿਚ ਪਰਿਵਰਤਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਸਹਿ-ਸੰਬੰਧ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ।
- **ਸਹਿ-ਸੰਬੰਧ ਗੁਣਾਂਕ ਦਾ ਮੁੱਲ**—ਇਹ (+1 ਤੋਂ 0 ਤੋਂ −1) ਤੱਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।
- **ਸਹਿ-ਸੰਬੰਧ ਦੀਆਂ ਮਾਤਰਾਵਾਂ**

  (*i*) ਧਨਾਤਮਕ ਸਹਿ-ਸੰਬੰਧ (*ii*) ਰਿਣਾਤਮਕ ਸਹਿ-ਸੰਬੰਧ (*iii*) ਸਿਫ਼ਰ ਸਹਿ-ਸੰਬੰਧ
- **ਕਾਰਲ ਪੀਅਰਸਨ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਸਹਿ-ਸੰਬੰਧ ਦੀ ਮਾਪ ਵਿਧੀ**

$$r = \frac{\Sigma xy}{\sqrt{\Sigma x^2 \times \Sigma y^2}}$$

- **ਸਪੀਅਰਮੈਨ ਦੀ ਦਰਜਾ ਸਹਿ-ਸੰਬੰਧ ਗੁਣਾਂਕ ਵਿਧੀ**

$$rk = 1 - \frac{6(\quad D^2)}{N^3 - N}$$

- **ਸਹਿ-ਸੰਬੰਧ ਦੇ ਗੁਣ ਅਤੇ ਔਗੁਣ**
- **ਸਹਿ-ਸੰਬੰਧ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀਗਮਨ ਵਿਚ ਅੰਤਰ**

ਵਸਤੂਨਿਸ਼ਠ ਪ੍ਰਸ਼ਨ (Objective Type Questions)

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 28.1. ਸਹਿ-ਸੰਬੰਧ ਕਿਸ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ?

ਉੱਤਰ—ਜਦੋਂ ਦੋ ਜਾਂ ਦੋ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਾਤਰਾਵਾਂ ਹਮਦਰਦੀ ਵਿਚ ਪਰਿਵਰਤਿਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਕ ਵਿਚ ਪਰਿਵਰਤਨ ਦੇ ਕਾਰਨ ਦੂਜੇ ਵਿਚ ਵੀ ਪਰਿਵਰਤਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਹਿ-ਸੰਬੰਧ ਅਖਵਾਉਂਦੀ ਹੈ ।

Scanned with CamScanner

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 28.2. ਸਹਿ-ਸੰਬੰਧ (Correlation) ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀਪਗਮਨ (Regression) ਵਿਚ ਕੀ ਭੇਦ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ—ਸਹਿ-ਸੰਬੰਧ ਦੋ ਜਾਂ ਦੋ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦਰਾਂ ਵਿਚ ਆਪਸੀ ਸੰਬੰਧ ਦੀ ਮਾਤਰਾ (Degree) ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਦਕਿ ਪ੍ਰਤੀਪਗਮਨ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ (Nature) ਦਾ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 28.3. ਦੋ ਜਾਂ ਦੋ ਤੋਂ ਵੱਧ ਚਰਾਂ ਜਾਂ ਸਮੂਹਾਂ ਵਿਚ ਨਿਸਚਿਤ ਸੰਬੰਧ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ .... ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ।

(a) ਅਪਕਿਰਨ
(b) ਪ੍ਰਮਾਪ ਵਿਚਲਨ
(c) ਸਹਿ-ਸੰਬੰਧ
(d) ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ।

ਉੱਤਰ—(c) ਸਹਿ-ਸੰਬੰਧ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 28.4. ਜਦੋਂ ਦੋ ਚਰਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਹੀ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਪਰਿਵਰਤਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ .... ਸਹਿ-ਸੰਬੰਧ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ।

(a) ਧਨਾਤਮਕ
(b) ਰਿਣਾਤਮਕ
(c) ਇਕ ਦਿਸ਼ਾ ਵਾਲਾ
(d) ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ।

ਉੱਤਰ—(a) ਧਨਾਤਮਕ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 28.5. ਜਦੋਂ ਦੋ ਚਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪਰਿਵਰਤਨ ਵਿਪਰੀਤ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ .... ਸਹਿ-ਸੰਬੰਧ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ।

(a) ਧਨਾਤਮਕ
(b) ਰਿਣਾਤਮਕ
(c) ਵਿਪਰੀਤ ਦਿਸ਼ਾ ਵਾਲਾ
(d) ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ।

ਉੱਤਰ—(b) ਰਿਣਾਤਮਕ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 28.6. ਜਦੋਂ ਦੋ ਚਰਾਂ ਵਿਚ ਸਥਾਈ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਮਾਨ ਅਨੁਪਾਤ ਤੇ ਪਰਿਵਰਤਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸਨੂੰ .... ਸਹਿ-ਸੰਬੰਧ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ।

ਉੱਤਰ—ਸਮਰੇਖੀ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 28.7. ਜਦੋਂ ਦੋ ਚਰਾਂ ਵਿਚ ਅਸਥਾਈ ਅਤੇ ਅਸਮਾਨ ਅਨੁਪਾਤ ਤੇ ਪਰਿਵਰਤਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸਨੂੰ .... ਸਹਿ-ਸੰਬੰਧ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ।

ਉੱਤਰ—ਵਕਰ ਰੇਖੀ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 28.8. ਸਹਿ-ਸੰਬੰਧ ਵਿਧੀ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ .... ਨੇ ਕੀਤਾ ।

(a) ਕਾਰਲ ਪੀਅਰਸਨ (1870)
(b) ਚਾਰਲਸ ਸਪੀਅਰਮੈਨ
(c) ਬਾਉਲੇ
(d) ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ।

ਉੱਤਰ—(a) ਕਾਰਲ ਪੀਅਰਸਨ (1870) ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 28.9. ਸਹਿ-ਸੰਬੰਧ ਗੁਣਾਂਕ ਅਤੇ ਪਦ ਸਹਿ-ਸੰਬੰਧ ਗੁਣਾਂਕ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਅੰਤਰ ਨਹੀਂ । (ਸਹੀ/ਗ਼ਲਤ)

ਉੱਤਰ—ਗ਼ਲਤ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 28.10. ਜਦੋਂ ਦੋ ਚਰਾਂ ਵਿਚ ਪਰਿਵਰਤਨ ਇਕ ਹੀ ਦਿਸ਼ਾ ਵੱਲੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਧਨਾਤਮਕ ਸਹਿ-ਸੰਬੰਧ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ । (ਸਹੀ/ਗ਼ਲਤ)

ਉੱਤਰ—ਸਹੀ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 28.11. ਜਦੋਂ ਦੋ ਚਰਾਂ ਵਿਚ ਪਰਿਵਰਤਨ ਵਿਪਰੀਤ ਦਿਸ਼ਾ ਵੱਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸਨੂੰ ਰਿਣਾਤਮਕ ਸਹਿ-ਸੰਬੰਧ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ । (ਸਹੀ/ਗ਼ਲਤ)

ਉੱਤਰ—ਸਹੀ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 28.12. ਜਦੋਂ ਦੋ ਚਰਾਂ ਵਿਚ ਸੰਬੰਧ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸਨੂੰ ਸਰਲ ਸਹਿ-ਸੰਬੰਧ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । (ਸਹੀ/ਗ਼ਲਤ)

ਉੱਤਰ—ਸਹੀ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 28.13. ਜਦੋਂ ਤਿੰਨ ਜਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਚਰਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸਨੂੰ ਬਹੁਮੁਖੀ ਸਹਿ-ਸੰਬੰਧ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । (ਸਹੀ/ਗ਼ਲਤ)

ਉੱਤਰ—ਸਹੀ ।

ਮਾਪ ਵਿਧੀ–

(1) ਦਿੱਤੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ X ਅਤੇ Y ਦਾ ਸਮਾਨਾਂਤਰ ਔਸਤ ($\overline{X}$ ਅਤੇ $\overline{Y}$) ਪਤਾ ਕਰੋ ।

(2) ਦੋਹਾਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੀ ਸਮਾਨਾਂਤਰ ਔਸਤ ਤੋਂ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਮੁੱਲਾਂ ਦਾ ਵਿਚਲਨ ਕੱਢੋ । $\left(x = X - \overline{X}\right)$ ਅਤੇ $\left(y = Y - \overline{Y}\right)$

(3) ਦੋਹਾਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚਲਨਾਂ x ਅਤੇ y ਦਾ ਵਰਗ (x^2 ਅਤੇ y^2) ਕੱਢੋ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਵਰਗਾਂ ਦਾ ਵੱਖਰਾ-ਵੱਖਰਾ ਜੋੜ (Σx^2 ਅਤੇ Σy^2) ਪਤਾ ਕਰੋ ।

(4) ਦੋਹਾਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚਲਨਾਂ x ਅਤੇ y ਨੂੰ ਗੁਣਾ ਕਰਕੇ ਗੁਣਨਫਲ xy ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੋ ਅਤੇ ਗੁਣਨਫਲ ਜੋੜ (Σxy) ਕਰੋ ।

(5) ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਸੂਤਰ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰੋ ।

$$r = \frac{xy}{\sqrt{x^2 \times y^2}}$$

ਇਸ ਨਾਲ ਸਹਿ-ਸੰਬੰਧ ਗੁਣਾਂਕ (r) ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 28.5. ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਅੰਕੜਿਆਂ ਦਾ ਸਹਿ-ਸੰਬੰਧ ਗੁਣਾਂਕ ਪਤਾ ਕਰੋ ।

ਕੀਮਤ :	1	2	3	4	5
ਪੂਰਤੀ :	2	4	6	8	10

ਹੱਲ (Solution) :

ਸਹਿ-ਸੰਬੰਧ ਗੁਣਾਂਕ ਦੀ ਗਣਨਾ

ਕੀਮਤ X	ਵਿਚਲਨ $\overline{X}=3$ $(X-\overline{X})$ x	ਵਿਚਲਨਾਂ ਦਾ ਵਰਗ x^2	ਪੂਰਤੀ Y	ਵਿਚਲਨ $\overline{Y}=6$ $Y-\overline{Y}$ = y	ਵਿਚਲਨਾਂ ਦਾ ਵਰਗ y^2	ਵਿਚਲਨਾਂ ਦਾ ਗੁਣਨਫਲ xy
1	–2	4	2	– 4	16	8
2	–1	1	4	–2	4	2
3	0	0	6	0	0	0
4	1	1	8	2	4	2
5	2	4	10	4	16	8
$\Sigma X = 15$ N = 5		$\Sigma x^2 = 10$	$\Sigma y = 30$ N = 5		$\Sigma y^2 = 40$	$\Sigma xy = 20$

ਸਮਾਨਾਂਤਰ ਔਸਤ (Mean)

$$\overline{X} = \frac{\Sigma X}{N} = \frac{15}{5} = 3$$

$$\overline{Y} = \frac{\Sigma Y}{N} = \frac{30}{5} = 6$$

ਸਹਿ-ਸੰਬੰਧ ਗੁਣਾਂਕ

$$r = \frac{xy}{\sqrt{x^2 \times y^2}}$$

ਇੱਥੇ : $\Sigma xy = 20,\ \Sigma x^2 = 10\ \Sigma y^2 = 40$

$$\therefore \quad r = \frac{20}{\sqrt{10 \times 40}} = \frac{20}{\sqrt{400}} = \frac{20}{20} = 1$$

$r = 1$ ਉੱਤਰ

ਇਸ ਲਈ ਸਹਿ-ਸੰਬੰਧ ਗੁਣਾਂਕ ਪੂਰਨ ਧਨਾਤਮਕ (Perfectly Positive) ਹੈ ।

ਇਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕੀਮਤ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਪੂਰਤੀ ਵਿਚ ਵੀ ਵਾਧਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਕੀਮਤ ਵਿਚ ਵਾਧਾ 1,1 ਰੁਪਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਪੂਰਤੀ ਵਿਚ ਵਾਧਾ 2,2 ਵਸਤਾਂ ਦਾ ਹੈ । ਵਾਧੇ ਦੀ ਅਨੁਪਾਤ ਕੀਮਤ ਅਤੇ ਪੂਰਤੀ ਵਿਚ ਸਮਾਨ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਸਹਿ-ਸੰਬੰਧ ਗੁਣਾਂਕ ਪੂਰਨ ਧਨਾਤਮਕ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 28.6. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅੰਕੜਿਆਂ ਤੋਂ ਵਿਆਹ ਦੇ ਸਮੇਂ ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਦੀ ਉਮਰ ਦੇ ਸਹਿ-ਸੰਬੰਧ ਗੁਣਾਂਕ ਕਾਰਲ ਪੀਅਰਸਨ ਵਿਧੀ ਦੁਆਰਾ ਗਿਆਤ ਕਰੋ ।

ਪਤੀ ਦੀ ਉਮਰ	:	20	25	28	30	32	45
ਪਤਨੀ ਦੀ ਉਮਰ	:	18	20	22	32	28	42

ਹੱਲ (Solution)—

ਕਾਰਲ ਪੀਅਰਸਨ ਦਾ ਸਹਿ ਸੰਬੰਧ

ਪਤੀ ਦੀ ਉਮਰ			ਪਤਨੀ ਦੀ ਉਮਰ			
ਉਮਰ (ਸਾਲ) X	$\overline{X} = 30$ $(X - \overline{X}) = x$	x^2	ਉਮਰ (ਸਾਲ) Y	$\overline{Y} = 27$ $(Y - \overline{Y})$ y	y2	xy
20	–10	100	18	–9	81	90
25	–5	25	20	–7	49	35
28	– 2	04	22	– 5	25	10
30	0	00	32	5	25	00
32	2	04	28	1	01	02
45	15	225	42	15	225	225
$\Sigma x = 180$ N = 6	$\Sigma x = 0$	$\Sigma x^2 = 358$	$\Sigma y = 162$ N = 6	$\Sigma y = 0$	$\Sigma y^2 = 386$	$\Sigma xy = 362$

$$\overline{X} = \frac{\Sigma x}{N} = \frac{180}{6} = 30 \qquad \overline{Y} = \frac{\Sigma y}{N} = \frac{162}{6} = 27$$

$$r = \frac{\Sigma xy}{\sqrt{\Sigma x^2 . \Sigma y^2}} = \frac{362}{\sqrt{358 \times 386}} = \frac{362}{371.34} = 0.975$$

ਸਹਿ-ਸੰਬੰਧ 0.975 ਉੱਚੇ ਦਰਜੇ ਦਾ ਧਨਾਤਮਕ ਸੰਬੰਧ ਹੈ । ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿ ਪਤੀ ਅਤੇ ਪਤਨੀ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਸੰਬੰਧ ਸਿੱਧਾ ਅਤੇ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 28.7. ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਅੰਕੜਿਆਂ ਦਾ ਸਹਿ-ਸੰਬੰਧ ਗੁਣਾਂਕ ਪਤਾ ਕਰੋ ।

ਕੀਮਤ	:	4	6	10	12	16	20
ਮੰਗ	:	10	12	8	4	2	2

Scanned with CamScanner

5 ਅੰਕਾਂ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

① **ਪ੍ਰਸ਼ਨ 10. ਸਰੀਰਿਕ ਯੋਗਤਾ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਬਾਰੇ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ? ਵਿਸਥਾਰ ਪੂਰਵਕ ਲਿਖੋ।**

ਉੱਤਰ—ਸਰੀਰਿਕ ਯੋਗਤਾ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ (Importance of Physical Fitness) : ਖੇਡਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸਰੀਰਿਕ ਯੋਗਤਾ ਦਾ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵ ਹੈ। ਚੰਗੀ ਸਰੀਰਿਕ ਯੋਗਤਾ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੰਮ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸਿਹਤ ਨੂੰ ਵੀ ਠੀਕ ਰੱਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਸਰੀਰਿਕ ਯੋਗਤਾ ਦਾ ਮਹੱਤਵ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ-

1. **ਕਾਰਜ-ਕੁਸ਼ਲਤਾ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ** (Increase in Efficiency) : ਸਰੀਰਿਕ ਕਸਰਤ ਕਰਨ ਨਾਲ ਖਿਡਾਰੀ ਦੀ ਕਾਰਜ-ਕੁਸ਼ਲਤਾ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਘੱਟ ਥਕਾਵਟ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਖਿਡਾਰੀ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

2. **ਹੱਡੀਆਂ ਅਤੇ ਮਾਸਪੇਸ਼ੀਆਂ ਵਿੱਚ ਮਜਬੂਤੀ** (Strengthening of Bones and Muscles) : ਜੇਕਰ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀਆਂ ਹੱਡੀਆਂ ਅਤੇ ਮਾਸਪੇਸ਼ੀਆਂ ਮਜਬੂਤ ਹੋਣਗੀਆਂ ਤਾਂ ਬੁਢਾਪੇ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸਰੀਰਿਕ ਬਣਤਰ ਠੀਕ ਰਹੇਗੀ। ਕਸਰਤ ਕਰਨ ਨਾਲ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀਆਂ ਹੱਡੀਆਂ ਅਤੇ ਮਾਸਪੇਸ਼ੀਆਂ ਮਜਬੂਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

3. **ਸਰੀਰਿਕ ਕਾਰਜ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ** (Increase in Efficiency of Physiological Systems) : ਸਰੀਰਿਕ ਯੋਗਤਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਨਾਲ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਰੀਰਿਕ ਕਾਰਜ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਜਿਵੇਂ ਲਹੂ-ਗੇੜ ਪ੍ਰਣਾਲੀ, ਸਾਹ-ਕਿਰਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀ, ਮਾਸਪੇਸ਼ੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸਰੀਰਿਕ ਤੰਦਰੁਸਤੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸੁਧਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

4. **ਸਹੀ ਵਾਧਾ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ** (Proper Growth and Development) : ਸਰੀਰਿਕ ਯੋਗਤਾ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਵਾਧੇ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸਰੀਰਿਕ ਕਸਰਤ ਕਰਨ ਨਾਲ ਵਿਅਕਤੀ ਸਰੀਰਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤੰਦਰੁਸਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੇ ਮਾਨਸਿਕ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਪੱਧਰ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

5. **ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਮਹੱਤਵ** (Psychological Importance) : ਸਰੀਰਿਕ ਯੋਗਤਾ ਨਾਲ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਆਤਮ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਮਾਨਸਿਕ ਪੱਖ ਤੋਂ ਦੂਸਰੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਤੋਂ ਬਿਹਤਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਠੀਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

6. **ਤਾਲ-ਮੇਲ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ** (Improvement in Co-ordination) : ਤਾਲ-ਮੇਲ ਤੋਂ ਭਾਵ ਦਿਮਾਗ਼ ਅਤੇ ਮਾਸਪੇਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਤੋਂ ਹੈ। ਸਰੀਰਿਕ ਯੋਗਤਾ ਨਾਲ ਦਿਮਾਗ਼ ਅਤੇ ਮਾਸਪੇਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਤਾਲ-ਮੇਲ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇੰਝ ਦਿਮਾਗ਼ ਵੱਲੋਂ ਭੇਜੇ ਗਏ ਸੰਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਮਾਸਪੇਸ਼ੀਆਂ ਠੀਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਛੇਤੀ ਪੂਰਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਤਾਲ-ਮੇਲ ਨਾਲ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਗ਼ਲਤੀਆਂ ਦੀ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਘੱਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 11. ਸਰੀਰਕ ਯੋਗਤਾ ਦਾ ਅਰਥ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰੀਭਾਸ਼ਾ ਲਿਖੋ।

ਉੱਤਰ—ਸਰੀਰਿਕ ਯੋਗਤਾ ਦਾ ਅਰਥ (Meaning of physical fitness) : ਸਰੀਰਿਕ ਯੋਗਤਾ ਤੋਂ ਭਾਵ ਆਪਣੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਥਕਾਵਟ ਨੇਪਰੇ ਚਾੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਹੈ ਅਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਚਾਨਕ ਵਾਪਰੀ ਘਟਨਾ ਦਾ ਸਾਮ੍ਹਣਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਖੇਡਾਂ ਵਿੱਚ ਸਰੀਰਿਕ ਯੋਗਤਾ ਤੋਂ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਖਿਡਾਰੀ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਖੇਡ ਮੁਕਾਬਲੇ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਸਰਤਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਖਿਡਾਰੀ ਦੀ ਸਰੀਰਿਕ ਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਵਧਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਖਿਡਾਰੀ ਦੀ ਸਰੀਰਿਕ ਯੋਗਤਾ ਦਾ ਪੱਧਰ ਹੀ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿੱਚ ਖਿਡਾਰੀ ਦੀ ਜਿੱਤ-ਹਾਰ ਦਾ ਆਧਾਰ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਸਰੀਰਿਕ ਯੋਗਤਾ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ (Definition of Physical Fitness) :

ਵੈਬਸਟਰ ਵਿਸ਼ਵ ਕੋਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ, "ਸਰੀਰਿਕ ਯੋਗਤਾ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ 'ਚ ਬਿਨਾਂ ਥੱਕੇ ਕੰਮ ਨਿਪਟਾਉਣ ਅਤੇ ਖੇਡ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਗ ਲੈਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਹੰਗਾਮੀ ਸਥਿਤੀ ਨਾਲ ਨਿਪਟਨ ਲਈ ਊਰਜਾ ਬਚਾ ਕੇ ਰੱਖਣ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਹੈ।"

According to **Webster Encyclopedia**, *"It is an ability of person to do daily routine work without fatigue, more over to participate in playful activities and still reserves enough capacity to meet any emergency."*

ਕਰੋਲਸ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, "ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਜੀਵਨ ਸ਼ੈਲੀ ਦਾ ਜੀਵਨ ਦਬਾਉ (Stress) ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸਫ਼ਲਤਾਪੂਰਵਕ ਢਲ ਜਾਣਾ ਹੀ ਸਰੀਰਿਕ ਯੋਗਤਾ ਹੈ।"

According to **Kroles,** *"Successful adaptation to the stress of one's lifestyle"*.

ਸਰੀਰਿਕ ਯੋਗਤਾ ਪ੍ਰਤੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦਾ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਨਜ਼ਰੀਆ ਹੈ। ਕੁਝ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣੇ ਰੁਜ਼ਾਨਾ ਕੰਮ ਨੂੰ ਠੀਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੂਰਾ ਕਰ ਲੈਣਾ ਹੀ ਸਰੀਰਿਕ ਯੋਗਤਾ ਹੈ, ਜਦਕਿ ਕੁਝ ਵਿਦਵਾਨ ਸਰੀਰਿਕ ਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਸਰੀਰਿਕ ਡੀਲ-ਡੌਲ (Physique) ਨਾਲ ਜੋੜਕੇ ਦੇਖਦੇ ਹਨ। ਇੱਕ

ਡਾਕਟਰ, ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਸਰੀਰਿਕ ਤੰਦਰੁਸਤੀ ਨੂੰ ਹੀ ਸਰੀਰਿਕ ਯੋਗਤਾ ਮੰਨਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇੱਕ ਖਿਡਾਰੀ ਖੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਵਧੀਆ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਸਰੀਰਿਕ ਯੋਗਤਾ ਨਾਲ ਜੋੜਕੇ ਦੇਖਦਾ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਬਿਨ ਥਕਾਵਟ ਦੇ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰ ਲੈਣਾ ਹੀ ਸਰੀਰਿਕ ਯੋਗਤਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 12. ਸਰੀਰਿਕ ਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਤੱਤਾਂ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰਪੂਰਵਕ ਵਰਣਨ ਕਰੋ।

ਉੱਤਰ–ਸਰੀਰਿਕ ਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਤੱਤ (Factors Affecting Physical Fitness) ਕਈ ਵਾਰ ਮਿਹਨਤ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਖਿਡਾਰੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ ਨਤੀਜੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਜਾਂ ਉਸ ਦੀ ਸਰੀਰਿਕ ਯੋਗਤਾ ਵਿੱਚ ਸਹੀ ਵਿਕਾਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਰੀਰਿਕ ਯੋਗਤਾ ਦੇ ਠੀਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵਿਕਸਿਤ ਨਾ ਹੋਣ ਦੇ ਕਈ ਕਾਰਨ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਖਿਡਾਰੀ ਇਹਨਾਂ ਕਾਰਨਾਂ ਨੂੰ ਅਣਦੇਖਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮਿਹਨਤ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਖਿਡਾਰੀ ਦੀ ਕਾਰਜਕੁਸ਼ਲਤਾ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਸਰੀਰਿਕ ਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਤੱਤ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ–

1. **ਵੰਸ਼ਿਕ ਗੁਣ** (Heredity) : ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਜਨਮ ਤੋਂ ਹੀ ਜੋ ਗੁਣ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਤੋਂ ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਵੰਸ਼ਿਕ ਗੁਣ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਖਿਡਾਰੀ ਦੀ ਸਰੀਰਿਕ ਯੋਗਤਾ ਉਸ ਦੇ ਵੰਸ਼ਿਕ ਗੁਣਾਂ ਉੱਪਰ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਆਮ ਦੇਖਣ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਮਾਤਾ ਜਾਂ ਪਿਤਾ ਖਿਡਾਰੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਬੱਚੇ ਵੰਸ਼ਿਕ ਗੁਣਾਂ ਕਰਕੇ ਖੇਡਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਧ ਕਾਮਯਾਬ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਦਕਿ ਆਮ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੀ ਔਲਾਦ ਨੂੰ ਖੇਡਾਂ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਿਹਨਤ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।

2. **ਸਿਖਲਾਈ ਵਿਧੀ** (Training Method) : ਖਿਡਾਰੀ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸਿਖਲਾਈ ਵੀ ਉਸ ਦੀ ਸਰੀਰਿਕ ਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਧੀਆ ਢੰਗ ਨਾਲ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਖਿਡਾਰੀ ਦੀ ਸਰੀਰਿਕ ਯੋਗਤਾ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੋਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ।

3. **ਨਿਯਮਿਤ ਕਸਰਤਾਂ** (Regular Exercises) : ਸਰੀਰਿਕ ਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਕਸਰਤਾਂ ਦਾ ਅਹਿਮ ਯੋਗਦਾਨ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਖਿਡਾਰੀ ਨਿਯਮਿਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕਸਰਤਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਸਰਤਾਂ ਦਾ ਪੂਰਾ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸਰੀਰਿਕ ਯੋਗਤਾ ਵਧੀਆ ਬਣਦੀ ਹੈ।

4. **ਜਲਵਾਯੂ** (Climate) : ਕਿਸੇ ਖੇਡ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਜਾਂ ਅਭਿਆਸ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਜਲਵਾਯੂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਖਿਡਾਰੀ ਨੂੰ ਜਲਵਾਯੂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣੇ ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਗਰਮੀਆਂ ਦੇ ਮੌਸਮ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅਭਿਆਸ ਖਿਡਾਰੀ ਦੀ ਥਕਾਵਟ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਦੀ ਥਾਂ ਘੱਟ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜਦ ਕਿ ਸਰਦੀਆਂ ਵਿੱਚ ਖਿਡਾਰੀ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਿਹਨਤ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।

5. **ਖ਼ੁਰਾਕ** (Diet) : ਖੇਡਾਂ ਵਿੱਚ ਕਾਮਯਾਬੀ ਅਤੇ ਸਰੀਰਿਕ ਯੋਗਤਾ ਦੇ ਪੱਧਰ ਨੂੰ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਲਈ ਖਿਡਾਰੀ ਲਈ ਖ਼ੁਰਾਕ ਦਾ ਅਹਿਮ ਯੋਗਦਾਨ ਹੈ। ਖਿਡਾਰੀ ਨੂੰ ਮਿਹਨਤ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਸੰਤੁਲਿਤ ਭੋਜਨ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਸਹੀ ਖ਼ੁਰਾਕ ਖਿਡਾਰੀ ਨੂੰ ਕੰਮ ਦੇ ਲਈ ਊਰਜਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਥਕਾਵਟ ਨੂੰ ਛੇਤੀ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਖਿਡਾਰੀ ਨੂੰ ਅਭਿਆਸ ਅਨੁਸਾਰ ਸਹੀ ਖ਼ੁਰਾਕ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਸਰੀਰਿਕ ਯੋਗਤਾ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਣੀ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੈ।

6. **ਉਮਰ ਅਤੇ ਲਿੰਗ** (Age and Sex) : ਸਰੀਰਿਕ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਖਿਡਾਰੀ ਦੀ ਉਮਰ ਅਤੇ ਲਿੰਗ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਕੇ ਲਾਗੂ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਇੱਕ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਦੇ ਖਿਡਾਰੀ ਨੂੰ ਸੀਨੀਅਰ ਵਰਗ ਦੇ ਖਿਡਾਰੀ ਵਾਂਗ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇਣਾ ਗ਼ਲਤ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਖਿਡਾਰੀ ਦੀ ਸਰੀਰਿਕ ਯੋਗਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਵਾਧੇ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਉੱਪਰ ਵੀ ਮਾੜਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੀ ਲੜਕੇ ਅਤੇ ਲੜਕੀਆਂ ਦੇ ਸਿਖਲਾਈ ਢੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਅੰਤਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਲੜਕੇ ਅਤੇ ਲੜਕੀਆਂ ਦੀ ਸਰੀਰਿਕ ਬਣਤਰ ਵਿੱਚ ਫ਼ਰਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

7. **ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰ** (Individual Differences) : ਖਿਡਾਰੀ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸਿਖਲਾਈ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਕੇ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਅੰਤਰ ਉਮਰ, ਲਿੰਗ, ਸਰੀਰਿਕ-ਬਣਤਰ ਆਦਿ ਦਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਦੀ ਖੇਡ ਸਿਖਲਾਈ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਲੜਕੇ ਅਤੇ ਲੜਕੀ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ, ਇੱਕ ਨਵੇਂ ਖਿਡਾਰੀ ਅਤੇ ਤਜ਼ਰਬੇਕਾਰ ਖਿਡਾਰੀ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਹੋਣਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

8. **ਵਿਗਿਆਨਿਕ ਸਿਖਲਾਈ** (Scientific Training) : ਖਿਡਾਰੀ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸਿਖਲਾਈ ਵਿਗਿਆਨਿਕ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਉੱਪਰ ਆਧਾਰਿਤ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਵਿਗਿਆਨਿਕ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸਿਖਲਾਈ ਖਿਡਾਰੀ ਨੂੰ ਛੇਤੀ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਰਾਹ 'ਤੇ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਿਖਲਾਈ ਦੌਰਾਨ ਵਾਧੂ ਭਾਰ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਅਤੇ ਆਰਾਮ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਠੀਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

9. **ਬਚਾਅ ਉਪਕਰਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ** (Use of Safety Equipments) : ਸਿਖਲਾਈ ਦੌਰਾਨ ਖਿਡਾਰੀ ਨੂੰ ਸੱਟਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਬਚਾਅ ਉਪਕਰਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਸਿਖਲਾਈ ਵਾਲੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਬਚਾਅ ਉਪਕਰਨਾਂ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਹੋਵੇਗੀ ਤਾਂ ਖਿਡਾਰੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਸੱਟ ਲੱਗਣ ਦਾ ਡਰ ਬਣਿਆ ਰਹੇਗਾ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣਾ ਬਿਹਤਰ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾ ਸਕੇਗਾ।

5 ਅੰਕਾਂ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

5

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 1. ਸਰੀਰਿਕ ਯੋਗਤਾ ਦੇ ਕਿਹੜੇ-ਕਿਹੜੇ ਅੰਗ ਹਨ ? ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ ਵਰਣਨ ਕਰੋ।

ਉੱਤਰ–ਸਰੀਰਿਕ ਯੋਗਤਾ ਦੇ ਅੰਗ (Components of Physical Fitness) : ਸਰੀਰਿਕ ਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਸਰੀਰਿਕ ਯੋਗਤਾ ਦੇ ਅੰਗਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੋਣਾ ਅਤੇ ਇਹਨ੍ਹਾਂ ਅੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਖੇਡਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਜੀਵਨ ਦੇ ਹਰੇਕ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸਰੀਰਿਕ ਯੋਗਤਾ ਦੇ ਅੰਗਾਂ ਦੀ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਰੀਰਿਕ ਯੋਗਤਾ ਦੇ ਪੰਜ ਅੰਗ ਹਨ ਜੋ ਨਿਮਨ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ:

(1) **ਤਾਕਤ** (Strength) : ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਤਿਰੋਧ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕੰਮ ਤਾਕਤ ਅਖਵਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਤਾਕਤ, ਸਰੀਰਿਕ ਮਾਸਪੇਸ਼ੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਦੂਸਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਮਾਸਪੇਸ਼ੀਆਂ ਦੀ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਨੂੰ ਤਾਕਤ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਰੀਰ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਲਕੇ ਜਾਂ ਭਾਰੇ ਕੰਮ ਲਈ ਤਾਕਤ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਕੋਈ ਵੀ ਸਧਾਰਨ ਕੰਮ ਜਾਂ ਖੇਡ ਕਿਰਿਆ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸਰੀਰਿਕ ਯੋਗਤਾ ਦੇ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਅੰਗ ਤਾਕਤ ਉੱਪਰ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤਾਕਤ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

(1) ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਤਾਕਤ (2) ਵਿਸਫੋਟਕ ਤਾਕਤ (3) ਤਾਕਤ ਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ

(2) **ਗਤੀ** (Speed) : ਗਤੀ ਸਰੀਰਿਕ ਯੋਗਤਾ ਦਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਅਹਿਮ ਅੰਗ ਹੈ। ਗਤੀ ਤੋਂ ਭਾਵ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਖੇਡਾਂ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਗਤੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਤੈਅ ਕੀਤੀ ਦੂਰੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜੋੜ ਸਕਦੇ। ਸਗੋਂ ਖੇਡਾਂ ਵਿੱਚ ਗਤੀ ਦਾ ਅਰਥ ਕਿਸੇ ਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਛੇਤੀ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਹੈ। ਗਤੀ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਕੇਂਦਰੀ ਨਾੜੀ-ਤੰਤਰ (Central Nervous System) ਨਾਲ

ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਰਨ ਹੀ ਗਤੀ ਨੂੰ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਜਮਾਂਦਰੂ ਗੁਣ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿਖਲਾਈ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੁਧਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਖੇਡਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਕਹਾਵਤ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹੈ। ਸਪਰਿੰਟਰ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਬਣਾਏ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ (Sprinter are born not made)। ਗਤੀ ਪੰਜ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਉੱਪਰ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ-

ਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ (Endurance) : ਥਕਾਵਟ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਨੂੰ ਲਗਾਤਾਰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਰੀਰਿਕ ਯੋਗਤਾ ਦਾ ਤੀਸਰਾ ਅਤੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਅੰਗ ਹੈ। ਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ ਦਾ ਕਿਰਿਆ ਦੇ ਸਮੇਂ ਨਾਲ ਸਿੱਧਾ ਸੰਬੰਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਲਚਕ (Flexibility) : ਸਰੀਰ ਦੇ ਜੋੜਾਂ ਨੂੰ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮੋੜਨ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਲਚਕ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਲਈ ਲਚਕ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹੱਤਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਲਚਕ ਖਿਡਾਰੀ ਦੀ ਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਪੂਰਨ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਖਿਡਾਰੀ ਨੂੰ ਸੱਟਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਹਰ ਖੇਡ ਵਿੱਚ ਖਿਡਾਰੀ ਨੂੰ ਲਚਕ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਜਿਮਨਾਸਟਿਕ, ਯੋਗ, ਖੋ-ਖੋ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਲਚਕ ਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਥਾਨ ਹੈ। ਲਚਕ ਨੂੰ ਦੋ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਤਾਲ-ਮੇਲ ਯੋਗਤਾ (Co-ordinative Ability) : ਤਾਲ-ਮੇਲ ਤੋਂ ਭਾਵ ਸਰੀਰ ਦੀਆਂ ਮਾਸਪੇਸ਼ੀਆਂ ਦਾ ਦਿਮਾਗ਼ ਦੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਤੋਂ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੰਮ ਜਾਂ ਖੇਡ ਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਠੀਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਤਾਲ-ਮੇਲ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਦੂਸਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਤਾਲ-ਮੇਲ ਸਰੀਰਿਕ ਯੋਗਤਾ ਦੇ ਬਾਕੀ ਤੱਤਾਂ ਗਤੀ, ਤਾਕਤ, ਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ ਅਤੇ ਲਚਕ ਦਾ ਸੁਮੇਲ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਖੇਡ ਵਿੱਚ ਖਿਡਾਰੀ ਤਾਲ-ਮੇਲ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਨਾਲ ਇੱਕ ਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਦੂਸਰੀ ਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਖਿਡਾਰੀ ਦਾ ਤਾਲ-ਮੇਲ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਵਧੀਆ ਹੋਵੇਗਾ ਉਸ ਦੀ ਸਰੀਰਿਕ ਯੋਗਤਾ ਵੀ ਉਨ੍ਹੀ ਹੀ ਵਧੀਆ ਹੋਵੇਗੀ।

[illegible]

Q. 10. ਜਨ-ਮੱਤ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ ਵਿਚ ਵਿੱਦਿਅਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੀ ਕੀ ਭੂਮਿਕਾ ਹੈ?

What is the role of Educational institutions in the formation of Public Opinion? (S.S.C.E. ...

Ans. [illegible]

Q. 11. ਲੋਕ-ਮੱਤ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਲਿਖੋ।

Write down three definitions of Public Opinion. (S.S.C.E. ...

Ans. I. **ਲਾਰਡ ਬ੍ਰਾਈਸ** ਅਨੁਸਾਰ, [illegible]

II. **ਡਾ. ਬੇਣੀ ਪ੍ਰਸਾਦ** ਅਨੁਸਾਰ, [illegible]

III. **ਪ੍ਰੋ. ...** ਅਨੁਸਾਰ, [illegible]

Q. 12. ਚੋਣਾਂ ਦਾ ਲੋਕ-ਮੱਤ ਲਈ ਕੀ ਮਹੱਤਵ ਹੈ?

What is the significance of elections to Public Opinion? (S.S.C.E. ...

Ans. ਲੋਕ-ਮੱਤ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਵਿਚ ਚੋਣਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹੱਤਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। [illegible] (Election Manifesto) [illegible]

◆◆◆◆◆

CHAPTER 11

ਦਲ ਪ੍ਰਣਾਲੀ (PARTY SYSTEM)

Q. 1. ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਦਲ ਦੀਆਂ ਕੋਈ ਤਿੰਨ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਲਿਖੋ।

Write down any three definitions of Political Party. (S.S.C.E. ...

Or

ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਦਲ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਲਿਖੋ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਇਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਦਲ ਦੀ ਉਦਾਹਰਣ ਲਿਖੋ।

Define Political Party and give an example of any one Political Party. (S.S.C.E. ...

Or

ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਦਲ ਦੀ ਇਕ ਚੰਗੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਲਿਖੋ।

Give one good definition of Political Party.

Or (S.S.C.E. 1999, ...

ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਦਲ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਕਿਵੇਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕਰੋਗੇ?

How you will define a Political Party?

Ans. **ਗਿਲਕ੍ਰਾਈਸਟ** (Gilchrist) ਅਨੁਸਾਰ, "ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਦਲ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦਾ ਇਕ ਸੰਗਠਿਤ ਸਮੂਹ ਹੈ ਜਿਹਨਾਂ ਦੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਵਿਚਾਰ ਇਕ ... (S.S.C.E. ...
ਅਤੇ ਜੋ ਇਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਇਕਾਈ ਵਾਂਗ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਰੱਖਣ ਦੀ ਚਾਹ ਕਰਦੇ ਹਨ।"

ਪ੍ਰੋ. ਗੇਟਲ (Prof. Gettel) ਅਨੁਸਾਰ, [illegible]

ਮੈਕਾਈਵਰ (MacIver) ਅਨੁਸਾਰ, [illegible]

[illegible]

Q. 2. [illegible]

Write down any four characteristics of the Political Parties.

(S.S.C.E. 2000, 02, 11)

Ans. (i) [illegible] (ii) [illegible] (iii) **ਸੰਵਿਧਾਨਿਕ ਵਿਧੀਆਂ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ**—[illegible] (iv) **ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਹਿੱਤਾਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ**—[illegible]

Q. 3. [illegible]

Write down any four functions of Political Parties.

(P.S.E.B.2017) (S.S.C.E. 2000, 2001, 04, 05, 06, 08, 09, 11, 14, 16)

Ans. (i) **ਲੋਕ-ਮੱਤ ਦੀ ਉਸਾਰੀ**—[illegible] (ii) **ਚੋਣਾਂ ਲੜਨਾ**—[illegible] (iii) **ਸਰਕਾਰ ਬਣਾਉਣਾ**—[illegible] (iv) **ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਬਣਾਉਣਾ**—[illegible]

Q. 4. [illegible]

Write down any four advantages of Political Parties.

(S.S.C.E. 2009, 11, 14, 15)

Ans. (i) **ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਦਲ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ**—[illegible] (ii) **ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਮਨ-ਮਾਨੀ ਨੂੰ ਰੋਕਦੀਆਂ ਹਨ**—[illegible] (iii) **ਲੋਕਤੰਤਰ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ**—[illegible] (iv) **ਸ਼ਾਂਤੀਪੂਰਵਕ ਤਬਦੀਲੀ ਸੰਭਵ**—[illegible]

Q. 5. [illegible]

Write down any four demerits of Political Parties.

(S.S.C.E. 2000, 09, 14)

Ans. (i) **ਲੋਕ ਵਿਰੋਧੀ ਧੜਿਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡ ਜਾਂਦੇ ਹਨ**—[illegible] (ii) **ਕੌਮੀ ਹਿੱਤਾਂ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ**—[illegible] (iii) **ਨੈਤਿਕ ਪੱਧਰ ਗਿਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ**—[illegible] (iv) **ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀਤਵ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਰੁਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ**—[illegible]

Q. 6. [illegible]

Write down any four merits of Bi-Party System.

(S.S.C.E. 2000, 11)

Ans. (i) **ਸਥਿਰ ਸਰਕਾਰ**—[illegible] (ii) **ਮਜ਼ਬੂਤ ਰਾਜ ਪ੍ਰਬੰਧ**—[illegible] (iii) **ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨਾ ਸੌਖਾ**—[illegible] (iv) **ਮਜ਼ਬੂਤ ਵਿਰੋਧ**—[illegible]

Q. 7. [illegible]

Write down four demerits of Multi-Party System.

(S.S.C.E. 2011, 16)

Ans. (i) **ਅਸਥਿਰ ਸਰਕਾਰ**—[illegible] (ii) **ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨਾ ਔਖਾ**—[illegible] (iii) **ਮਜ਼ਬੂਤ ਵਿਰੋਧ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ**—[illegible] (iv) **ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਵਿਚ ਵਾਧਾ**—[illegible]

Q. 8. [illegible]

Write down any four defects of Single Party System.

Ans. (i) **ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ**—[illegible]

8

ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ

I. ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਇਕ ਵਾਕ ਤਕ ਉੱਤਰ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 1. ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਕਦੋਂ ਅਤੇ ਕਿੱਥੇ ਹੋਇਆ ?

ਉੱਤਰ : 1621 ਈ. ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 2. ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਕਿਸ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਸਨ ?

ਉੱਤਰ : ਛੇਵੇਂ ਗੁਰੂ ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਦੇ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 3. ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੀ ਮਾਤਾ ਦਾ ਨਾਂ ਕੀ ਸੀ ?

ਉੱਤਰ : ਨਾਨਕੀ ਜੀ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 4. ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੀ ਪਤਨੀ ਦਾ ਕੀ ਨਾਂ ਸੀ ?

ਉੱਤਰ : ਗੁਜਰੀ ਜੀ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 5. ਗੁਰ-ਗੱਦੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੇ 20 ਵਰ੍ਹੇ ਕਿੱਥੇ ਬਤੀਤ ਕੀਤੇ ਸਨ ?

ਉੱਤਰ : ਬਕਾਲਾ ਨਾਮੀ ਪਿੰਡ ਵਿਚ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 6. ਬਕਾਲਾ ਵਿਖੇ 22 ਦਾਅਵੇਦਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਅਸਲੀ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਕਿਸਨੇ ਭਾਲਿਆ ?

ਉੱਤਰ : ਮੱਖਣ ਸ਼ਾਹ ਲੁਬਾਣਾ ਨੇ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 7. ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੇ ਕੀਰਤਪੁਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਕਿਸ ਨਵੇਂ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਨੀਂਹ ਰੱਖੀ ?

ਉੱਤਰ : ਚੱਕ ਨਾਨਕੀ ਨਾਮਕ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਜੋ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਕਹਾਉਣ ਲੱਗਾ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 8. ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੇ ਪੂਰਬੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਕਿਹੜੇ ਚਾਰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਨਗਰਾਂ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਕੀਤੀ ?

ਉੱਤਰ : ਪਟਨਾ, ਮੁੰਘੇਰ, ਢਾਕਾ ਅਤੇ ਧੁਬਰੀ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 9. ਸੈਫ਼ਾਬਾਦ ਵਿਖੇ ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦਾ ਸੁਆਗਤ ਕਿਸ ਨੇ ਕੀਤਾ ?

ਉੱਤਰ : ਸੈਫ਼ ਖਾਂ ਨਾਮਕ ਮੁਗ਼ਲ ਅਧਿਕਾਰੀ ਤੇ ਜਾਗੀਰਦਾਰ ਨੇ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 10. ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਿਹੜੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਵੱਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ?

ਉੱਤਰ : ਮਾਲਵਾ ਅਤੇ ਬਾਂਗਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਵੱਲ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 11. ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਕਦੋਂ ਅਤੇ ਕਿਸ ਮੁਗ਼ਲ ਸਮਰਾਟ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ 'ਤੇ ਹੋਈ ?

ਉੱਤਰ : 1675 ਈ. ਵਿਚ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ 'ਤੇ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 12. ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਬਲੀਦਾਨ ਕਿਉਂ ਦਿੱਤਾ ?

ਉੱਤਰ : 'ਤਿਲਕ' ਅਤੇ 'ਜੰਞੂ' ਅਰਥਾਤ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 13. ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਿਹੜੇ ਤਿੰਨ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ?

ਉੱਤਰ : ਭਾਈ ਮਤੀ ਦਾਸ, ਭਾਈ ਦਿਆਲ ਅਤੇ ਭਾਈ ਸਤੀ ਦਾਸ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 14. ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਸ ਸਾਲ, ਕਿਸ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਅਤੇ ਕਿਸ ਸਥਾਨ ਉੱਤੇ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ?

ਉੱਤਰ : 1675 ਈ. ਵਿਚ ਦਿੱਲੀ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਚਾਂਦਨੀ ਚੌਕ ਵਿਖੇ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 15. ਸ਼ਹੀਦੀ ਉਪਰੰਤ ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੇ ਸੀਸ ਨੂੰ ਚੱਕ-ਨਾਨਕੀ ਕਿਸਨੇ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੱਤਾ ?

ਉੱਤਰ : ਰੰਘਰੇਟਾ ਜਾਤੀ ਦੇ ਭਾਈ ਜੈਤਾ ਨੇ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 16. ਸ਼ਹੀਦੀ ਉਪਰੰਤ ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੇ ਧੜ ਦਾ ਕਿਸਨੇ ਅਤੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਸਕਾਰ ਕੀਤਾ ?

ਉੱਤਰ : ਭਾਈ ਲੱਖੀ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਗਾ ਕੇ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 17. 'ਹਿੰਦ ਦੀ ਚਾਦਰ' ਕਿਸ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ : ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 18. ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਕਾਰਜ ਕੀਤਾ ?

ਉੱਤਰ : ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 1699 ਈ. ਵਿਚ ਖ਼ਾਲਸਾ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਕੀਤੀ।

II. ਖਾਲੀ ਸਥਾਨ ਭਰਨ ਸੰਬੰਧੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

ਹੇਠ ਲਿਖਿਆਂ ਵਿਚ ਖਾਲੀ ਸਥਾਨ ਭਰੋ :

(*i*) ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਜਨਮ _____ ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ।

(*ii*) ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰ-ਗੱਦੀ ਉੱਤੇ ਬੈਠਣ ਉਪਰੰਤ _____ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ।

(*iii*) ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਮੁਗ਼ਲ ਸਮਰਾਟ _____ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ 'ਤੇ ਹੋਈ।

(*iv*) ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੂੰ ਰੱਖਿਆ ਲਈ _____ ਨੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕੀਤੀ।

(*v*) ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੇ ਸੀਸ ਨੂੰ _____ ਨੇ ਚੱਕ-ਨਾਨਕੀ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੱਤਾ।

ਉੱਤਰ : (*i*) ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ (*ii*) ਧੀਰ ਮਲ (*iii*) ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ (*iv*) ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਪੰਡਤਾਂ (*v*) ਭਾਈ ਜੈਤਾ

III. ਸਹੀ ਜਾਂ ਗਲਤ ਉੱਤਰ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

(*i*) ਬਕਾਲਾ ਵਿਖੇ 12 ਵਿਅਕਤੀ ਗੁਰ-ਗੱਦੀ ਦੇ ਦਾਅਵੇਦਾਰ ਬਣ ਗਏ ਸਨ।

(*ii*) ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਧਰਮ-ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਨੌਵੇਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਯਾਤਰਾਵਾਂ ਕੀਤੀਆਂ।

(*iii*) ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੇ ਕੀਰਤਪੁਰ ਨਾਮੀ ਨਵੇਂ ਨਗਰ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ।

(*iv*) ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਣ ਮੁਗ਼ਲ ਸਮਰਾਟ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੀ ਧਾਰਮਿਕ ਕੱਟੜਤਾ ਸੀ।

(*v*) ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਉਪਰੰਤ ਭਾਈ ਜੈਤਾ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਧੜ ਦਾ ਸੰਸਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਉੱਤਰ : (*i*) ਗਲਤ (*ii*) ਸਹੀ (*iii*) ਗਲਤ (*iv*) ਸਹੀ (*v*) ਗਲਤ

IV. ਬਹੁ-ਵਿਕਲਪੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

(ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਬ੍ਰੈਕਿਟ ਵਿਚ ਵੇਖੋ)

1. ਗੁਰ-ਗੱਦੀ ਉੱਤੇ ਬੈਠਣ ਉਪਰੰਤ ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਸ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ :
   (*i*) ਪ੍ਰਿਥੀਆ (*ii*) ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ (*iii*) ਦਾਤੂ (*iv*) ਧੀਰ ਮਲ
   (*iv*)

2. ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਿਸ ਖੇਤਰ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਵੱਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ :
   (*i*) ਮਾਝਾ (*ii*) ਦੁਆਬਾ(*iii*) ਮਾਲਵਾ (*iv*) ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਵੱਲ
   (*iii*)

3. ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਿਸ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸਿੱਖ/ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ :
   (*i*) ਭਾਈ ਮਤੀ ਦਾਸ (*ii*) ਭਾਈ ਦਿਆਲ (*iii*) ਭਾਈ ਸਤੀ ਦਾਸ (*iv*) ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ
   (*iv*)

4. ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਕਿਸ ਸਾਲ ਹੋਈ :
   (*i*) 1665 ਈ. ਵਿਚ (*ii*) 1675 ਈ. ਵਿਚ (*iii*) 1680 ਈ. ਵਿਚ (*iv*) 1685 ਈ. ਵਿਚ
   (*ii*)

✔ ✔ ✔

8

ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 1. ਧੀਰ ਮਲ ਬਾਰੇ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ?

ਉੱਤਰ : ਧੀਰ ਮਲ ਸੱਤਵੇਂ ਗੁਰੂ ਹਰਰਾਏ ਜੀ ਦਾ ਵੱਡਾ ਭਰਾ ਸੀ। ਉਹ ਗੁਰ-ਗੱਦੀ ਉੱਤੇ ਆਪਣਾ ਅਧਿਕਾਰ ਕਿਸੇ ਮੁੱਲ 'ਤੇ ਵੀ ਛੱਡਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ 1664 ਈ. ਵਿਚ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੂੰ ਬਕਾਲਾ ਵਿਖੇ ਗੁਰੂ ਮੰਨ ਲਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਲਾਲ-ਪੀਲਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਕਰਨ ਦੀ ਸਾਜ਼ਸ਼ ਕੀਤੀ ਜੋ ਅਸਫਲ ਰਹੀ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਮੁਆਫ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 2. ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਯਾਤਰਾਵਾਂ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਵਿਚ ਵੇਰਵਾ ਦਿਓ।

ਉੱਤਰ : ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਧਰਮ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਥਾਨਾਂ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਇਸ ਪਿਛੋਂ ਪੂਰਬੀ ਭਾਰਤ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਲਈ ਚਲ ਪਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਥੁਰਾ, ਬ੍ਰਿੰਦਾਬਨ, ਆਗਰਾ, ਕਾਨ੍ਹਪੁਰ, ਪ੍ਰਯਾਗ, ਬਨਾਰਸ, ਸਸਰਾਮ, ਗਯਾ, ਪਟਨਾ, ਮੁੰਘੇਰ, ਢਾਕਾ, ਧੁਬਰੀ ਆਦਿ ਸਥਾਨਾਂ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਕੀਤੀ। 1673-74 ਈ. ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਮਾਲਵਾ ਤੇ ਬਾਂਗਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਤੇ ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋ ਕੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੋਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਬਣ ਗਏ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 3. ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੀ ਸੈਫ਼ਾਬਾਦ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਦਾ ਉਲੇਖ ਕਰੋ। ਸੈਫ਼ਾਬਾਦ ਨੂੰ ਅੱਜ-ਕਲ੍ਹ ਕੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਨਾਂ ਕਿਉਂ ਪਿਆ ?

ਉੱਤਰ : ਰੋਪੜ, ਬਨੂੜ ਅਤੇ ਰਾਜਪੁਰਾ ਤੋਂ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਸੈਫ਼ਾਬਾਦ ਪਹੁੰਚੇ। ਇੱਥੇ ਉਹ ਨਵਾਬ ਸੈਫ਼ ਖਾਂ ਪਾਸ ਠਹਿਰੇ ਜੋ ਉਦਾਰ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਾਲਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਤੇ ਜਾਗੀਰਦਾਰ ਸੀ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਕ ਸੀ। ਸੈਫ਼ਾਬਾਦ ਆਧੁਨਿਕ ਪਟਿਆਲਾ ਤੋਂ 8 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੂਰ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਅੱਜ-ਕਲ੍ਹ ਬਹਾਦਰਗੜ੍ਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਨਾਂ ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਹੀ ਪਿਆ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 4. ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦੇ ਚਾਰ ਮੁੱਖ ਕਾਰਣ ਕੀ ਸਨ ?

ਉੱਤਰ : (i) ਕੱਟੜ ਸੁੰਨੀ ਸਮਰਾਟ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਗੁਰੂ ਵਿਰੁੱਧ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। (ii) ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਮਾਲਵਾ ਤੇ ਬਾਂਗਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਹਰਮਨ-ਪਿਆਰੇ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਲਈ ਖ਼ਤਰੇ ਦਾ ਸਾਧਨ ਬਣ ਗਏ ਸਨ। (iii) ਸਰਹਿੰਦ ਦੇ ਨਕਸ਼ਬੰਦੀਆਂ ਨੇ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਲਈ ਭੜਕਾਇਆ। (iv) ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਪੰਡਤਾਂ ਦੀ ਮੁਗ਼ਲਾਂ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮਾਂ ਤੋਂ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਨ 'ਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਬਲੀਦਾਨ ਦੇਣ ਦਾ ਨਿਸ਼ਚਾ ਕੀਤਾ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 5. ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਦੱਸੋ।

ਉੱਤਰ : ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਅਤਿਅੰਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਘਟਨਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਧਰਮ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਬਲੀਦਾਨ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਬਲੀਦਾਨ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਸਾਰਾ ਪੰਜਾਬ ਕ੍ਰੋਧ ਅਤੇ ਬਦਲੇ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਭੜਕ ਉਠਿਆ। ਮੁਗ਼ਲ ਅਤਿਆਚਾਰਾਂ ਦਾ ਸਫਲਤਾਪੂਰਵਕ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ 1699 ਈ. ਵਿਚ ਖ਼ਾਲਸਾ ਦੀ ਸਾਜਣਾ ਕੀਤੀ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 6. 'ਸੀਅਰ-ਉਲ-ਮੁਤਾਖਰੀਨ' ਦੇ ਲੇਖਕ ਗੁਲਾਮ ਹੁਸੈਨ ਨੇ ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦਾ ਕਾਰਣ ਕੀ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ : 'ਸੀਅਰ-ਉਲ-ਮੁਤਾਖਰੀਨ' ਦੇ ਲੇਖਕ ਗੁਲਾਮ ਹੁਸੈਨ ਦੇ ਮਤ ਅਨੁਸਾਰ, ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦਾ ਕਾਰਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸੈਨਿਕ ਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਕਾਰਵਾਈਆ ਸਨ। ''ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਅਨੁਯਾਈ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹ ਬੜੇ ਉੱਚੇ ਮਨਸੂਬਿਆਂ ਵਾਲਾ

ENGLISH TASK-5

CLASS- X TH [redacted]

SUBJECT- ENGLISH

Scanned with CamScanner

4

THE GOLD FRAME

(R.K. Laxman)

One word to one sentence Objective Type Questions :

Q. 1. Where was 'The Modern Frame Works' situated ?

Ans. It was situated between a medical store and a radio repair shop.

Q. 2. Who was the owner of 'The Modern Frame Works' ? *(P.S.E.B. 2017, 2019)*

Ans. Datta.

Q. 3. What were the walls of Datta's shop covered with ?

Ans. They were covered with pictures of gods, saints, players, children, national leaders etc.

Q. 4. What did the customer want in Datta's shop ?

Ans. He wanted a photograph of his grandfather to be framed.

Scanned with CamScanner

Q. 5. What types of frames did Datta show to the customer ?

Ans. He showed him a number of samples-plain, decorative, floral, strong and so on.

Q. 6. What did Datta do to help the customer to make his choice ?

Ans. He recommended one frame imported from Germany.

Q. 7. What price did Datta want for the frame selected by his customer ?

Ans. Rupees seventeen.

Q. 8. What was Datta's experience about the customers ?

Ans. His customers never came punctually to collect their photoframes.

Q. 9. For whom did Datta make frames ?

Ans. He made frames for those who wanted to show respect to the person in the frame.

Q. 10. How did the photograph get damaged ? *(P.S.E.B. 2016)*

Ans. First a tin of paint fell (emptied) on the photograph and later efforts to clean the paint damaged it.

Q. 11. How did Datta try to rescue (save) the picture ?

Ans. He rubbed the fallen paint on the picture very hard and spoiled it.

Q. 12. What solution did Datta finally come up with ? *(P.S.E.B. 2016)*

Ans. He thought of putting the double of the old man in a golden frame to give it to his customer.

Q. 13. Why were the days that followed filled Datta with suspense and anxiety ?

Ans. He feared that his trick would be known.

Q. 14. What effect did the picture have on the customer ?

Ans. He felt impressed by the beauty of the frame and became mum as if he had entered the interior part of a temple.

Q. 15. The Modern Frame Works was one of these things : (Choose the correct name) a shop, workshop, factory.

Ans. a shop.

Q. 16. A large wooden packing case was placed on .... legs to make it look like a shop. Fill up the blank with the correct option : (strong, weak, shaky)

Ans. shaky.

Q. 17. How did the frame-maker sit in his shop ?

Ans. He sat hunched up.

Q. 18. Datta, the frame-maker did not have a .... body. (weak/strong)

Ans. strong.

Q. 19. The frame-maker wore one of these glasses. Locate the one he wore.

(*i*) Spectacles

(*ii*) Silver-rimmed glasses

(*iii*) Goggles.

Ans. (*ii*) Silver-rimmed glasses.

Q. 20. List three things by which the frame-maker used to be surrounded.

Ans. Card-board pieces, sheets, boxes of wood.

Scanned with CamScanner

Q. 21. What happened to Datta's shop when he shook his dhoti to get some of the lost things ?

Ans. His whole shop shook.

Q. 22. What kind of a portrait did a customer bring to Datta one day ?

Ans. A standard portrait of a grandfather.

Q. 23. Name the country from which Datta has imported the frame.

Ans. Germany.

Q. 24. Choose the correct figure that Datta mentioned about the cost of the frame.

(*i*) ₹28 (*ii*) ₹37 (*iii*) ₹17.

Ans. (*iii*) ₹17.

Q. 25. Was the frame made correctly to order ? Say 'yes' or 'no'.

Ans. No.

Q. 26. Name the author of this chapter.

Ans. R.K. Laxman.

Q. 27. What was the shape of the frame ordered ? What was the shape supplied ?

Ans. Oval, Square.

Q. 28. The frame-works shop was made of :

(*i*) bricks

(*ii*) cement

(*iii*) bricks, cement and wood

(*iv*) wooden boards.

Ans. (*iv*) wooden boards.

Scanned with CamScanner

good looks.

4 THE GOLD FRAME

Q. 1. How has the author described the shop owned by Datta ? ***(P.S.E.B. 2017)*** **(*V.Imp.*)**

Ans. The name of Datta's shop was The Modern Frame Works. It was actually a very large wooden box fixed on shaky legs. It was situated in a gap between a medical store

Scanned with CamScanner

and a radio repair shop. His shop was a zone of silence. Datta was always seen sitting, surrounded by glass sheets, boxes of nails, glue bottles, paint tins and other odds and ends required for frame-making. Sometimes a glass cutter or a pencil stub was lost. He had to stand up and shake his dhoti to get the lost object. This operation shook the whole shop.

The walls of the shop were covered by pictures of gods, saints, hockey players, national leaders and wedding couples. The shop was actually a centre of Datta's activities.

Q. 2. What had Datta learnt by his experience ? How was his new customer different from his other customers ? *(P.S.E.B. 2017)*

Ans. Datta had a long experience with customers. They used to come to him for getting the frames of photos to be made. From his experience, Datta knew his customers never came punctually to carry the frame. They came days in advance and were always disappointed or they came months later. Some of the customers never turned up at all. Their pictures lay unclaimed in a box. There they gathered dust. They also attracted cockroaches and silver fish. So he made frames for those who came to him and visited him at least twice before he actually carried out their orders of frame-making.

The new customer was very eager to have the frame made by Datta. He came to enquire if it was ready four days before the due date. He wanted to know if it would be ready by Tuesday. Datta could make out that the new customer had a powerful attachment to the photograph. He also knew that there would be trouble if he did not deliver the order on the promised date.

Scanned with CamScanner

Q. 1. What impression do you get about Datta the frame-maker ? (*P.S.E.B. 2017*)

Ans. Datta was a frame-maker by profession. He was the owner of The Modern Frame Works. It was a modest shop. There was nothing showy in his shop. It was like a large wooden-box between a medical store and a radio repair shop.

He did not give the impression of being healthy or stout. He had a curved figure. He used to sit in his shop. There was hardly any space for the customer to sit there. He sat working on frames for the whole day.

He was a silent, hard-working man. He gave brief answers to the questions his customers asked. He did not allow casual friends to disturb him in his work. He was always seen sitting and doing his work. He had many things lying around him and related with his profession. He had to stand up from time to time to look for a lost piece of wood, a pencil or a glass cutter. The walls of his shop were covered with pictures of actors, sportsmen, gods, national leaders, wedding couples etc.

Scanned with CamScanner

He used to get several orders from customers for frame-making. So he understood the psychology of his customers. He knew how to satisfy them. Some customers were eager to have their order carried out in time. Others did not bother. They never came back even once to ask if their order for frame-making had been carried out.

Datta was a very diligent and honest worker. He did not give inferior things to his customers. When he lost the photograph of the customer's grandfather, he was much worried. He satisfied the customer by giving him a square mount frame instead of an oval mount frame ordered by him.

Q. 2. Datta found a solution to his problem. Did it really work for him ? Justify your answer. ***(P.S.E.B. 2017)***

Ans. Datta had to deliver the frame to the new customer. Unluckily he ruined the photograph by dropping paint on it and later on rubbing it hard with cloth. He decided to find a similar photograph and frame it. He feared that the customer might discover that it was a fake photograph. So he got a photograph from the box which looked like the old man's double. He looked resplendent in his gold frame. Datta forgot that he was taking one of the greatest risks any frame-maker took. He became bold enough to challenge the customer. He was ready to reject the issue of faking if the new customer said so.

The customer came and asked Datta if the frame was ready. At this very time the customer uttered some flattering words to Datta for his promptness. He spread his arms widely with enthusiasm. Datta however took some time in removing the wrapper from the frame. He finally revealed the glittering frame and held it towards the customer. The customer seemed very much impressed by its beauty. Datta wondered if the customer would discover the trick he had played on him. He told Datta angrily that he had asked for a cut mount with an oval shape but he had given him a square one. Datta had already prepared himself for such a situation. The situation was open-ended. The customer would have discovered even the person in the photo was a fake one. The needle of suspicion on Datta's integrity would be there. So his justification was still far away.

Scanned with CamScanner

ਲਿਆ ਤੇ ਛੇ ਕੁ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿਚ ਉਹ ਉਰਦੂ ਬੋਲਣ ਤੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਬਹੁਤ ਲਿਖਣ-ਪੜ੍ਹਨ ਲਗ ਪਿਆ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 2. ਲੇਖਕ (ਦਾਰਾ ਸਿੰਘ) ਨੂੰ ਫ਼ਿਲਮਾਂ ਵਿਚ ਪੂਰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਕਦੋਂ ਮਿਲਿਆ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਫ਼ਿਲਮਾਂ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਿਉਂ ਲਿਆ ?

ਉੱਤਰ—ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਫ਼ਿਲਮਾਂ ਵਿਚ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ 1960 ਵਿਚ ਮਿਲਿਆ, ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਉੱਘੇ ਫ਼ਿਲਮ ਨਿਰਮਾਤਾ ਦੇਵੀ ਸ਼ਰਮਾ ਨੇ ਆਪਣੀ ਫ਼ਿਲਮ 'ਕਿੰਗਕਾਂਗ' ਲਈ ਸਾਈਨ ਕੀਤਾ । ਲੇਖਕ ਨੇ ਫ਼ਿਲਮਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਇਸ ਕਰਕੇ ਲਿਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਇਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬੁਢਾਪੇ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਸਮਝਦਾ ਸੀ । ਉਹ ਸੋਚਦਾ ਸੀ ਕਿ

ਕੁਸ਼ਤੀਆਂ ਦਾ ਕੰਮ ਤਾਂ ਜਵਾਨੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਜਾਣਾ ਹੈ 'ਤੇ ਮਗਰੋਂ ਉਸਦਾ ਹਾਲ ਗਾਮੇ ਪਹਿਲਵਾਨ ਜਾਂ ਹੋਰ ਬੁੱਢੇ ਪਹਿਲਵਾਨਾਂ ਵਰਗਾ ਬੁਰਾ ਨਾ ਹੋਵੇ । ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਉਸਨੇ ਕੁਸ਼ਤੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਫ਼ਿਲਮਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਵੀ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 3. ਪੀਲੇ ਬੁਖ਼ਾਰ ਦਾ ਟੀਕਾ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਨਾ ਲਗਵਾਉਣ ਕਰਕੇ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਕਿਹੜੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਿਲਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ?

ਉੱਤਰ–ਅਸਲ ਵਿਚ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਨੈਰੋਬੀ (ਅਫ਼ਰੀਕਾ) ਤੋਂ ਭਾਰਤ ਲਈ ਚਲਣ ਤੋਂ ਪੰਦਰਾਂ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾ ਪੀਲੇ ਬੁਖ਼ਾਰ ਦਾ ਟੀਕਾ ਲਗਵਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪਤਾ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਲੱਗਾ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਜਦੋਂ ਉਹ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਟੀਕਾ ਨਾ ਲਗਵਾ ਕੇ ਭਾਰਤ ਪੁੱਜਾ, ਤਾਂ ਬੰਬੇ ਏਅਰ ਅਥਾਰਟੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਰਾਂਟੀਨ ਵਿਚ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਫ਼ਿਲਮ 'ਕਿੰਗਕਾਂਗ' ਦੀ ਸ਼ੂਟਿੰਗ ਦਾ ਸਾਰਾ ਸ਼ਡਿਊਲ ਗੜਬੜ ਵਿਚ ਪੈ ਗਿਆ । ਜਦੋਂ ਪ੍ਰੋਡਿਊਸਰ ਦੇਵੀ ਸ਼ਰਮਾ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਹ ਸੱਤ ਦਿਨ ਬਾਹਰ ਨਾ ਆ ਸਕਿਆ, ਤਾਂ ਬਾਕੀ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕੀਤੇ ਦਿਨ ਵੀ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਗਏ । ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸ਼ੂਟਿੰਗ ਲਈ ਨਵੀਆਂ ਤਰੀਕਾਂ ਲੈਣੀਆਂ ਪੈਣੀਆਂ ਸਨ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ੂਟਿੰਗ ਦਾ ਕੰਮ ਖ਼ਾਹ-ਮਖ਼ਾਹ ਲੇਟ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਲੇਖਕ ਵੀ ਕੁਰਾਂਟੀਨ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਟਿਕਟ ਲੈ ਕੇ ਵਾਪਸ ਅਫ਼ਰੀਕਾ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਅਫ਼ਰੀਕਾ ਤੋਂ ਪਰਤ ਕੇ ਹੀ ਉਸ ਨੇ ਕਿੰਗਕਾਂਗ ਫ਼ਿਲਮ ਦੀ ਸ਼ੂਟਿੰਗ ਪੂਰੀ ਕੀਤੀ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 4. ਫ਼ਿਲਮਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਬਾਬੂ ਭਾਈ ਮਿਸਤਰੀ ਨੇ ਦਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕੀ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ?

ਉੱਤਰ–ਜਦੋਂ ਪ੍ਰੋਡਿਊਸਰ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੱਭਰਵਾਲ ਤੇ ਰਾਮ ਕੁਮਾਰ ਵੋਹਰਾ ਨੇ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਫ਼ਿਲਮਾਂ ਲਈ ਸਾਈਨ ਕਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ, ਤਾਂ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਉਸ ਨੇ 'ਕਿੰਗਕਾਂਗ' ਦੀ ਸ਼ੂਟਿੰਗ ਦੌਰਾਨ ਆਪਣੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਬਾਬੂ ਭਾਈ ਮਿਸਤਰੀ ਦੀ ਸਲਾਹ ਪੁੱਛੀ । ਉਸ ਨੇ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਹ ਫ਼ਿਲਮਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਫ਼ਿਲਮਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਸਾਈਨ ਕਰ ਲਵੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਕ ਫ਼ਿਲਮ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਉਹ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਵੇ ਜਾ ਨਾ, ਪਰੰਤੂ ਤਿੰਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਇਕ ਤਾਂ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਹੀ ਜਾਵੇਗੀ । ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਇਹ ਸਲਾਹ ਠੀਕ ਲੱਗੀ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਦੋਂਹ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਸਾਈਨ ਕਰਨ ਦਾ ਮਨ ਬਣਾ ਲਿਆ, ਪਰ ਮਗਰੋਂ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਦੋਵੇਂ ਕਰਨੀਆਂ ਪਈਆਂ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 5. ਧੀ ਦਾ ਬਾਪ ਬਣਨ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਸੁਣ ਕੇ ਦਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ? ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਖੋ ।

ਉੱਤਰ–ਧੀ ਦਾ ਬਾਪ ਬਣਨ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਸੁਣ ਕੇ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਹੋਈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਲੜਕੇ-ਲੜਕੀ ਵਿਚ ਬਹੁਤਾ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਮਝਦਾ । ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਦੁਆਰਾ ਚਿੱਠੀ ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਇਹ ਗੱਲ ਵੀ ਥੋੜ੍ਹੀ ਸੋਚ ਵਾਲੀ ਲੱਗੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਲੜਕਾ ਨਾ ਦੇ ਸਕਣ ਉੱਤੇ ਅਫ਼ਸੋਸ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਸੀ । ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਸੰਤਾਨ ਸੰਤਾਨ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਲੜਕਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਲੜਕੀ । ਲੇਖਕ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਕਲਚਰ ਮੁਤਾਬਿਕ ਔਲਾਦ ਇਸ ਕਰਕੇ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਪਿੱਛੋਂ ਸਾਡਾ ਕੋਈ ਨਾਮ ਲੇਵਾ ਰਹੇ ਤੇ ਬੁਢਾਪੇ ਵਿਚ ਸੇਵਾ ਕਰਵਾਉਣ ਦਾ ਲਾਲਚ ਵੀ ਸਾਡੇ ਮਨ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ 'ਕੰਮਾਂ' ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਲੜਕਾ ਜਾਂ ਲੜਕੀ ਦੋਵੇਂ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਸ਼ਰਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਵਾਉਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਧੀ ਦੇ ਜਨਮ ਤੇ ਪਿਤਾ ਬਣਨ ਦੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਲੇਖਕ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀ ਪਹਿਲਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਪਾਰਟੀ ਦਿੱਤੀ । ਇਕ ਦੋਂਹ ਨੇ ਕਿਹਾ, ''ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ, ਰੱਬ ਲੜਕਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰ ਦੇਵੇਗਾ ।'' ਲੇਖਕ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ''ਮੈਂ ਪਾਰਟੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਮਨਾਉਣ ਲਈ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਸੋਗ ਮਨਾਉਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ।'' ਫਿਰ ਇਕ ਨੇ ਕਿਹਾ, ''ਭਈ ਵਾਹ ! ਪਹਿਲਵਾਨ ਦਾ ਦਿਲ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਹੈ । ਲੇਖਕ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਤੇ ਚੁੱਪ ਰਿਹਾ ਤੇ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਰੁੱਖ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 6. ਫ਼ਿਲਮਾਂ ਵਿਚ ਦਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮਸ਼ਹੂਰੀ ਵੇਖ ਕੇ ਕੁਸ਼ਤੀ-ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਦਾ ਕੀ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਸੀ ?

ਉੱਤਰ–ਫ਼ਿਲਮਾਂ ਵਿਚ ਦਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮਸ਼ਹੂਰੀ ਵੇਖ ਕੇ ਕੁਸਤੀ-ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਨੂੰ ਉਸ ਉੱਤੇ ਬਹੁਤ ਗੁੱਸਾ ਆਇਆ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਖ਼ਤ ਲਿਖੇ । ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਖ਼ਤ ਵਿਚ ਸ਼ਿਕਵਿਆਂ ਭਰੀ ਲੰਮੀ ਕਵਿਤਾ ਲਿਖੀ । ਉਸ ਦੇ ਕੁੱਝ ਬੋਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਨ, ''ਤੁਮ ਭਾਰਤ ਕੇ ਭੀਮ ਹੋ, ਬਜਾਤੇ ਕਿਉਂ ਬੀਨ ਹੋ ?'' ਲੇਖਕ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕੁਸਤੀ-ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਉਹ ਕੁਸਤੀ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਛੱਡ ਰਿਹਾ ; ਬਾਕਾਇਦਾ ਜ਼ੋਰ ਜਾਰੀ ਹਨ, ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਜਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਧੀਰਜ ਆਇਆ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 7. 'ਫ਼ਿਲਮਾਂ ਵਿਚ ਪਰਵੇਸ਼' ਸ੍ਵੈ-ਜੀਵਨੀ ਅੰਸ਼ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਦਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰੋ ।

ਉੱਤਰ–ਦਾਰਾ ਸਿੰਘ ਇਕ ਮੰਨਿਆ-ਪ੍ਰਮੰਨਿਆਂ ਪਹਿਲਵਾਨ ਸੀ । ਉਹ ਦੇਸ਼-ਵਿਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਕੁਸ਼ਤੀਆਂ ਲੜਨ ਜਾਂਦਾ ਸੀ । ਉਸ ਦੀ ਪਹਿਲਵਾਨੀ ਨੇ ਫ਼ਿਲਮ ਪ੍ਰੋਡਿਊਸਰਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਆਪਣੇ ਵਲ ਖਿੱਚਿਆ । 1952 ਤੋਂ 1960 ਤਕ ਉਹ ਪੰਜ ਫ਼ਿਲਮਾਂ ਵਿਚ ਕੁਸ਼ਤੀਆਂ ਵਿਚ ਭਾਗ ਲੈ ਚੁੱਕਾ ਸੀ । 1960 ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਵੀ ਸ਼ਰਮਾ ਨੇ ਆਪਣੀ ਫ਼ਿਲਮ 'ਕਿੰਗਕਾਂਗ' ਲਈ ਸਾਈਨ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਲਈ ਬਾਕਾਇਦਾ ਫ਼ਿਲਮਾਂ ਵਿਚ ਪਰਵੇਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਰਾਹ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤਾ । ਉਹ ਆਪ ਵੀ ਫ਼ਿਲਮਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਬੁਢਾਪੇ ਦੇ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦਾ ਸਾਧਨ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਚਾਹਵਾਨ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕੁਸ਼ਤੀਆਂ ਦਾ ਕੰਮ ਤਾਂ ਜਵਾਨੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ । ਉਸਦੀ ਫ਼ਿਲਮ 'ਕਿੰਗਕਾਂਗ' ਹਿੱਟ ਹੋਣ ਮਗਰੋਂ ਉਸ ਕੋਲ ਫ਼ਿਲਮਾਂ ਦਾ ਇੰਨਾ ਕੰਮ ਆ ਗਿਆ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਸੈਕਟਰੀ ਰੱਖਣਾ ਪਿਆ । ਫ਼ਿਲਮ 'ਇਕ ਥਾ ਅਲੀ ਬਾਬਾ' ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਅਵਾਜ਼ ਦੇਣ ਲਈ ਉਸ ਨੇ ਮਾਸਟਰ ਹਸਨ ਤੋਂ ਉਰਦੂ ਸਿੱਖਿਆ । ਹਿੰਦੀ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਉਸ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਆਉਂਦੀਆਂ ਸਨ । ਉਹ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਸੀ । 1962 ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਇਕ ਫਲੈਟ ਵੀ ਲੈ ਲਿਆ ਤੇ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਤੇ ਧੀ ਨੂੰ ਵੀ ਉੱਥੇ ਲੈ ਆਂਦਾ । ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਕੋਲ ਅੰਬੈਸਡਰ ਕਾਰ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਆਪ ਚਲਾਉਂਦਾ ਸੀ । ਫਿਰ ਆਪਣੇ ਸੈਕਟਰੀ ਦੀ ਸਲਾਹ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸ ਨੇ ਡਰਾਈਵਰ ਰੱਖ ਲਿਆ । ਫਿਰ ਉਸ ਕੋਲ ਮਰਸਡੀਜ਼ ਕਾਰ ਆ ਗਈ ।

ਫ਼ਿਲਮਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਮਸ਼ਹੂਰੀ ਹੋਣ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਕੁਸ਼ਤੀ-ਪ੍ਰੇਮੀ ਉਸ ਨੂੰ ਨਰਾਜ਼ਗੀ ਦੀਆਂ ਚਿੱਠੀਆਂ ਲਿਖਣ ਲੱਗੇ, ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਕੁਸ਼ਤੀਆਂ ਨਹੀਂ ਛੱਡੀਆਂ । ਉਹ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਵਰਜਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਤੇ ਫ਼ਿਲਮ ਜਗਤ ਦੀਆਂ ਰੰਗੀਨੀਆਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਿਹਾ । ਉਹ ਫ਼ਿਲਮਾਂ ਵਿਚ ਪਰਵੇਸ਼ ਤੋਂ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਪਿੱਛੋਂ ਤਕ ਕੁਸ਼ਤੀਆਂ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਂਦਾ ਰਿਹਾ ।

ਉਹ ਘਰ ਵਿਚ ਜਨਮੇ ਲੜਕੇ-ਲੜਕੀ ਵਿਚ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਮਝਦਾ ਤੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਧੀ ਦੇ ਜਨਮ ਦੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪਾਰਟੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ।

(ii) ਲਘੂ ਉੱਤਰ (ਸੰਖੇਪਾਤਮਕ) ਉੱਤਰ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

ਪ੍ਰਸ਼ਨ—'ਐਵੇਂ ਨਾ ਬੁੱਤਾਂ 'ਤੇ ਡੋਲ੍ਹੀ ਜਾ ਪਾਣੀ' ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ (ਮੁੱਖ) ਭਾਵ ਲਿਖੋ । (P.S.E.B. 2016)

ਉੱਤਰ—'ਐਵੇਂ ਨਾ ਬੁੱਤਾਂ 'ਤੇ ਡੋਲ੍ਹੀ ਜਾ ਪਾਣੀ' ਕਵਿਤਾ ਸੁਰਜੀਤ ਪਾਤਰ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੈ । ਇਸ ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ—

ਪਾਣੀ ਦਾ ਰੁੱਖਾਂ ਤੇ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਡੂੰਘਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ । ਇਸ ਨੂੰ ਐਵੇਂ ਨਹੀਂ ਗੁਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ । ਪਾਣੀ ਦਾ ਸੰਕਟ ਜੀਵਨ ਲਈ ਘਾਤਕ ਹੋਵੇਗਾ ।

(ii) ਵਸਤੂਨਿਸ਼ਠ/ਸੰਖੇਪਾਤਮਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 1. ''ਐਵੇਂ ਨਾ ਬੁੱਤਾਂ 'ਤੇ ਡੋਲ੍ਹੀ ਜਾ ਪਾਣੀ' ਗ਼ਜ਼ਲ ਦਾ ਕਵੀ/ਲੇਖਕ ਕੌਣ ਹੈ ?

(A) ਸ਼ਿਵ ਕੁਮਾਰ
(B) ਸੁਰਜੀਤ ਪਾਤਰ
(C) ਡਾ. ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ
(D) ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਸਹਿਰਾਈ ।

ਉੱਤਰ—(B) ਸੁਰਜੀਤ ਪਾਤਰ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 2. ਆਪਣੀ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਦਰਜ ਸੁਰਜੀਤ ਪਾਤਰ ਦੀ ਕਵਿਤਾ/ਗ਼ਜ਼ਲ/ਸਿਰਲੇਖ ਦਾ ਨਾਂ ਲਿਖੋ ।

(A) ਦੋਸਤਾ
(B) ਤਾਜ ਮਹੱਲ
(C) ਐਵੇਂ ਨਾ ਬੁੱਤਾਂ 'ਤੇ ਡੋਲ੍ਹੀ ਜਾ ਪਾਣੀ
(D) ਵਗਦੇ ਪਾਣੀ ।

ਉੱਤਰ—(C) ਐਵੇਂ ਨਾ ਬੁੱਤਾਂ 'ਤੇ ਡੋਲ੍ਹੀ ਜਾ ਪਾਣੀ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 3. 'ਐਵੇਂ ਨਾ ਬੁੱਤਾਂ 'ਤੇ ਡੋਲ੍ਹੀ ਜਾ ਪਾਣੀ' ਗ਼ਜ਼ਲ ਕਿਸ ਗ਼ਜ਼ਲਕਾਰ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ—ਸੁਰਜੀਤ ਪਾਤਰ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 4. ਸੁਰਜੀਤ ਪਾਤਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਗ਼ਜ਼ਲ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਬੁੱਤਾਂ 'ਤੇ ਡੋਲ੍ਹਣ ਦੀ ਥਾਂ ਕਿੱਥੇ ਬਰਸਾਉਣ ਦੀ ਨਸੀਹਤ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ—ਬਿਰਖਾਂ ਉੱਤੇ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 5. 'ਐਵੇਂ ਨਾ ਬੁੱਤਾਂ 'ਤੇ ਡੋਲ੍ਹੀ ਜਾ ਪਾਣੀ' ਗ਼ਜ਼ਲ ਵਿਚ ਸਰਵਰ ਦਾ ਪਾਣੀ ਕਿਉਂ ਕੰਬਦਾ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ—ਕਿਸੇ ਦੁਆਰਾ ਬਿਰਖਾਂ ਦੀਆਂ ਪੱਤੀਆਂ ਤੋੜਨ ਕਰਕੇ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 6. 'ਬਿਰਖਾ ਪੀਲੇ ਪੱਤਰ .... ਹੱਥ ਭੇਜੇ ।' ਸੁਰਜੀਤ ਪਾਤਰ ਦੀ ਇਸ ਗ਼ਜ਼ਲ ਤੁਕ ਨੂੰ ਖ਼ਾਲੀ ਥਾਂ ਭਰ ਕੇ ਲਿਖੋ ।

ਉੱਤਰ—ਬਿਰਖਾ ਪੀਲੇ ਪੱਤਰ ਪੌਣਾ ਹੱਥ ਭੇਜੇ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 7. 'ਕਵੀ ਦੀ ਪਿਆਸ ਅਗਨ ਬਣਨ 'ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਹਰ ਸਰਵਰ ਦਾ ਪਾਣੀ ਸੁੱਚਾ ਲੱਗਾ ।' ਇਹ ਕਥਨ ਠੀਕ ਹੈ ਜਾਂ ਗ਼ਲਤ ? 'ਐਵੇਂ ਨਾ ਬੁੱਤਾਂ' ਤੇ ਡੋਲ੍ਹੀ ਜਾ ਪਾਣੀ ।' ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਉੱਤਰ ਦਿਓ ।

ਉੱਤਰ—ਠੀਕ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ– 'ਮੇਰਾ ਬਚਪਨ' ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ (ਅੰਤ੍ਰੀਵ) ਭਾਵ ਲਿਖੋ । (P.S.E.B. 2016)

ਉੱਤਰ–ਪਿਤਾਹੀਨ ਬੱਚਾ ਹੋਰਨਾਂ ਸਧਾਰਨ ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਂਗ ਆਪਣਾ ਬਚਪਨ ਨਹੀਂ ਭੋਗ ਸਕਦਾ। ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਰਮ-ਹਯਾ ਵਿਚ ਡੁੱਬੀ ਮਾਂ ਉਸ ਦੇ ਮਾਨਸਿਕ ਤੇ ਸਰੀਰਕ ਵਿਕਾਸ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੀ । ਅਜਿਹਾ ਬੱਚਾ ਜਦੋਂ ਵੱਡਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਦੁੱਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਮਾਸੂਮੀਅਤ ਉਸ ਪਾਸੋਂ ਖੁਸ ਗਈ ਹੈ ।

(*ii*) ਵਸਤੂਨਿਸ਼ਠ/ਸੰਖੇਪਾਤਮਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 1. 'ਮੇਰਾ ਬਚਪਨ' ਕਵਿਤਾ ਕਿਸ ਕਵੀ (ਸ਼ਾਇਰ) ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੈ ?

(A) ਡਾ: ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ (B) ਸ਼ਿਵ ਕੁਮਾਰ

(C) ਸੁਰਜੀਤ ਪਾਤਰ (D) ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਸਹਿਰਾਈ ।

(P.S.E.B. 2017)

ਉੱਤਰ–(A) ਡਾ: ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 2. ਡਾ: ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਿਹੜੀ ਕਵਿਤਾ ਤੁਹਾਡੀ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹੈ ?

ਜਾਂ

ਆਪਣੀ ਪੰਜਾਬੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਦੀ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕ 'ਚ ਦਰਜ ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਲਿਖੋ ।

(A) ਦੋਸਤਾ (B) ਵਗਦੇ ਪਾਣੀ

(C) ਵਾਰਸ ਸ਼ਾਹ (D) ਮੇਰਾ ਬਚਪਨ ।

ਉੱਤਰ–(D) ਮੇਰਾ ਬਚਪਨ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 3. 'ਮੇਰਾ ਬਚਪਨ' ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਕਿਸ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੀ ਗ਼ੈਰ-ਹਾਜ਼ਰੀ ਕਾਰਨ ਬਚਪਨ ਰੁਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ–ਪਿਤਾ ਦੀ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 4. ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਛੇਤੀ-ਛੇਤੀ ਗੱਭਰੂ ਹੋਣ ਦੀ ਲੋਚਾ ਕਿਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਹੈ ? 'ਮੇਰਾ ਬਚਪਨ' ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਉੱਤਰ ਦਿਓ ।

ਉੱਤਰ–ਮਾਂ ਦੇ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 5. ਕਦੇ-ਕਦੇ ਬਾਲਾਂ ਦੇ ਕੁੰਢਲ, ਮੈਨ ਲਿਖਿਤ .... ਮਾਂਵਾਂ । 'ਮੇਰਾ ਬਚਪਨ' ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਇਹ ਤੁਕ ਪੂਰੀ ਕਰੋ ।

ਉੱਤਰ–ਕਦੇ-ਕਦੇ ਬਾਲਾਂ ਦੇ ਕੁੰਢਲ, ਮੈਨ ਲਿਖਿਤ ਲਿਸ਼ਕਮਣ ਮਾਂਵਾਂ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 6. 'ਮੇਰਾ ਬਚਪਨ' ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਮਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੀ ਚਿਤਾ ਜਲਾਈ । ਇਹ ਕਥਨ ਠੀਕ ਹੈ ਜਾਂ ਗਲਤ ?

ਉੱਤਰ–ਠੀਕ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 7. 'ਮੇਰਾ ਬਚਪਨ' ਕਵਿਤਾ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕਿਹੜਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਵਿਚਰਦਾ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ?

(A) ਮਾਂ-ਪੁੱਤ (B) ਪਿਉ-ਧੀ

(C) ਭੈਣ-ਭਰਾ (D) ਨੂੰਹ-ਪੁੱਤ ।

ਉੱਤਰ–(A) ਮਾਂ-ਪੁੱਤ ।

9. ਸ਼ਿਵ ਕੁਮਾਰ ਬਟਾਲਵੀ

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 1. 'ਗੀਤ' ਕਾਵਿ-ਰਚਨਾ ਕਿਸ ਕਵੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੈ ?

(A) ਡਾ. ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ (B) ਸ਼ਿਵ ਕੁਮਾਰ ਬਟਾਲਵੀ

(C) ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਪ੍ਰੀਤਮ (D) ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਸਹਿਰਾਈ ।

ਉੱਤਰ–(B) ਸ਼ਿਵ ਕੁਮਾਰ ਬਟਾਲਵੀ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 2. ਸ਼ਿਵ ਕੁਮਾਰ ਦੀ ਕਿਹੜੀ ਕਵਿਤਾ ਤੁਹਾਡੀ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹੈ ?

ਜਾਂ

ਸ਼ਿਵ ਕੁਮਾਰ ਬਟਾਲਵੀ ਦੀ ਆਪਣੇ ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਵਿਚ ਦਰਜ ਵੰਨਗੀ (ਕਵਿਤਾ) ਦਾ ਨਾਂ ਲਿਖੋ ।

(A) ਰੁਬਾਈ (B) ਗ਼ਜ਼ਲ

(C) ਗੀਤ (D) ਵਾਰਸ ਸ਼ਾਹ ।

ਉੱਤਰ–(C) ਗੀਤ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 3. ਸ਼ਿਵ ਕੁਮਾਰ ਬਟਾਲਵੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਗੀਤ ਕਿਸ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰ ਕੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ–ਡੰਡੀ ਵਾਲੀ ਨੂੰ/ਪ੍ਰੇਮਿਕਾ ਨੂੰ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 4. ਕਵੀ ਡੰਡੀ ਵਾਲੀ ਨੂੰ ਛੇਤੀ-ਛੇਤੀ ਕਦਮ ਲਈ ਕਿਉਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ? ਸ਼ਿਵ ਕੁਮਾਰ ਬਟਾਲਵੀ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਉੱਤਰ ਦਿਓ ।

ਉੱਤਰ–ਕਿਉਂਕਿ ਉਮਰ ਨੇ ਦੂਰ ਜਾਣਾ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 5. 'ਮੇਰੀ ਵਾਰੀ ਪੱਤਿਆਂ ਦੀ ਪੰਡ .... ਹੋ ਗਈ,

ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਕੜਾਹੀ ਤੇਰੀ ਕਾਹਨੂੰ .... ਹੋ ਗਈ ।'

ਸ਼ਿਵ ਕੁਮਾਰ ਬਟਾਲਵੀ ਦੇ 'ਗੀਤ' ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਉਕਤ ਕਾਵਿ-ਸਤਰਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰੋ ।

ਉੱਤਰ–ਮੇਰੀ ਵਾਰੀ ਪੱਤਿਆਂ ਦੀ ਪੰਡ ਸਿਲ੍ਹੀ ਹੋ ਗਈ,

ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਕੜਾਹੀ ਤੇਰੀ ਕਾਹਨੂੰ ਪਿੱਲ੍ਹੀ ਹੋ ਗਈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 6. ਸ਼ਿਵ ਕੁਮਾਰ ਬਟਾਲਵੀ ਦੀ ਰਚਨਾ 'ਗੀਤ' ਅਨੁਸਾਰ ਉਮ ਵੇਲ ਉੱਗ ਦੀ ਬੇਰੀ ਹੈ । ਇਹ ਕਥਨ ਠੀਕ ਹੈ ਜਾਂ ਗ਼ਲਤ ?

ਉੱਤਰ–ਗ਼ਲਤ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 7. ਸ਼ਿਵ ਕੁਮਾਰ ਬਟਾਲਵੀ ਦੀ ਰਚਨਾ 'ਗੀਤ' ਅਨੁਸਾਰ ਹਵਾਵਾਂ ਵਿਰਲਾਪ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਗਈਆਂ ਹਨ । ਇਹ ਕਥਨ ਠੀਕ ਹੈ ਜਾਂ ਗ਼ਲਤ ?

ਉੱਤਰ–ਠੀਕ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 8. ਸ਼ਿਵ ਕੁਮਾਰ ਬਟਾਲਵੀ ਦੇ 'ਗੀਤ' ਦੀ ਮੂਲ ਸੁਰ ਹੈ ?

(A) ਉਦਾਸ (B) ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ

(C) ਰੁਮਾਂਟਿਕ (D) ਬਾਗ਼ੀਆਨਾ ।

ਉੱਤਰ–(A) ਉਦਾਸ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ– 'ਗੀਤ' ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ (ਅੰਤ੍ਰੀਵ) ਭਾਵ ਲਿਖੋ । (P.S.E.B. 2000, 05, 16, 17, 18)

ਉੱਤਰ– 'ਗੀਤ' ਕਵਿਤਾ ਸ਼ਿਵ ਕੁਮਾਰ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੈ ਇਹ ਇਕ ਵਿਸ਼ਾਦ ਗੀਤ ਹੈ । ਇਸ ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ– ਬਿਰਹੀ ਪ੍ਰੀਤਮ ਪ੍ਰੇਮਿਕਾ ਦੇ ਬਿਰਹੋਂ ਕਾਰਨ ਇੰਨਾ ਦੁਖੀ ਤੇ ਵਿਸ਼ਾਦ-ਗ੍ਰਸਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੋਣੀ ਉਸ ਨੂੰ ਬਿਰਹਾ ਦੀ ਭੱਠੀ ਵਿਚ ਇੰਨਾ ਭੁੰਨੇ ਕਿ ਉਹ ਛੇਤੀ ਮਰ ਜਾਵੇ ।

ਲਿਆ ਤੇ ਛੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿਚ ਉਹ ਉਰਦੂ ਬੋਲਣ ਤੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਬਹੁਤ ਲਿਖਣ-ਪੜ੍ਹਨ ਲੱਗ ਪਿਆ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 2. ਲੇਖਕ (ਦਾਰਾ ਸਿੰਘ) ਨੂੰ ਫ਼ਿਲਮਾਂ ਵਿਚ ਪੂਰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਕਦੋਂ ਮਿਲਿਆ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਫ਼ਿਲਮਾਂ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਿਉਂ ਲਿਆ ?

ਉੱਤਰ—ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਫ਼ਿਲਮਾਂ ਵਿਚ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ 1960 ਵਿਚ ਮਿਲਿਆ, ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਉੱਘੇ ਫ਼ਿਲਮ ਨਿਰਮਾਤਾ ਦੇਵੀ ਸ਼ਰਮਾ ਨੇ ਆਪਣੀ ਫ਼ਿਲਮ 'ਕਿੰਗਕਾਂਗ' ਲਈ ਸਾਈਨ ਕੀਤਾ । ਲੇਖਕ ਨੇ ਫ਼ਿਲਮਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਇਸ ਕਰਕੇ ਲਿਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਇਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬੁਢਾਪੇ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਸਮਝਦਾ ਸੀ । ਉਹ ਸੋਚਦਾ ਸੀ ਕਿ

ਕੁਸ਼ਤੀਆਂ ਦਾ ਕੰਮ ਤਾਂ ਜਵਾਨੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਜਾਣਾ ਹੈ 'ਤੇ ਮਗਰੋਂ ਉਸਦਾ ਹਾਲ ਗਾਮੇ ਪਹਿਲਵਾਨ ਜਾਂ ਹੋਰ ਬੁੱਢੇ ਪਹਿਲਵਾਨਾਂ ਵਰਗਾ ਬੁਰਾ ਨਾ ਹੋਵੇ । ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਉਸਨੇ ਕੁਸ਼ਤੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਫ਼ਿਲਮਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਵੀ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 3. ਪੀਲੇ ਬੁਖ਼ਾਰ ਦਾ ਟੀਕਾ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਨਾ ਲਗਵਾਉਣ ਕਰਕੇ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਕਿਹੜੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਿਲਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ?

ਉੱਤਰ–ਅਸਲ ਵਿਚ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਨੈਰੋਬੀ (ਅਫ਼ਰੀਕਾ) ਤੋਂ ਭਾਰਤ ਲਈ ਚਲਣ ਤੋਂ ਪੰਦਰਾਂ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾ ਪੀਲੇ ਬੁਖ਼ਾਰ ਦਾ ਟੀਕਾ ਲਗਵਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪਤਾ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਲੱਗਾ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਜਦੋਂ ਉਹ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਟੀਕਾ ਨਾ ਲਗਵਾ ਕੇ ਭਾਰਤ ਪੁੱਜਾ, ਤਾਂ ਬੰਬੇ ਏਅਰ ਅਥਾਰਟੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਰਾਂਟੀਨ ਵਿਚ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਇਸ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਫ਼ਿਲਮ 'ਕਿੰਗਕਾਂਗ' ਦੀ ਸ਼ੂਟਿੰਗ ਦਾ ਸਾਰਾ ਸ਼ਡਿਊਲ ਗੜਬੜ ਵਿਚ ਪੈ ਗਿਆ । ਜਦੋਂ ਪ੍ਰੋਡਿਊਸਰ ਦੇਵੀ ਸ਼ਰਮਾ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਹ ਸੱਤ ਦਿਨ ਬਾਹਰ ਨਾ ਆ ਸਕਿਆ, ਤਾਂ ਬਾਕੀ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕੀਤੇ ਦਿਨ ਵੀ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਗਏ । ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸ਼ੂਟਿੰਗ ਲਈ ਨਵੀਆਂ ਤਰੀਕਾਂ ਲੈਣੀਆਂ ਪੈਣੀਆਂ ਸਨ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ੂਟਿੰਗ ਦਾ ਕੰਮ ਖ਼ਾਹ-ਮਖ਼ਾਹ ਲੇਟ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਲੇਖਕ ਵੀ ਕੁਰਾਂਟੀਨ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਟਿਕਟ ਲੈ ਕੇ ਵਾਪਸ ਅਫ਼ਰੀਕਾ ਚਲਾ ਗਿਆ । ਫਿਰ ਅਫ਼ਰੀਕਾ ਤੋਂ ਪਰਤ ਕੇ ਹੀ ਉਸ ਨੇ ਕਿੰਗਕਾਂਗ ਫ਼ਿਲਮ ਦੀ ਸ਼ੂਟਿੰਗ ਪੂਰੀ ਕੀਤੀ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 4. ਫ਼ਿਲਮਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਬਾਬੂ ਭਾਈ ਮਿਸਤਰੀ ਨੇ ਦਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕੀ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ?

ਉੱਤਰ–ਜਦੋਂ ਪ੍ਰੋਡਿਊਸਰ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੱਭਰਵਾਲ ਤੇ ਰਾਮ ਕੁਮਾਰ ਵੋਹਰਾ ਨੇ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਫ਼ਿਲਮਾਂ ਲਈ ਸਾਈਨ ਕਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ, ਤਾਂ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਉਸ ਨੇ 'ਕਿੰਗਕਾਂਗ' ਦੀ ਸ਼ੂਟਿੰਗ ਦੌਰਾਨ ਆਪਣੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਬਾਬੂ ਭਾਈ ਮਿਸਤਰੀ ਦੀ ਸਲਾਹ ਪੁੱਛੀ । ਉਸ ਨੇ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਹ ਫ਼ਿਲਮਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਫ਼ਿਲਮਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਸਾਈਨ ਕਰ ਲਵੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਕ ਫ਼ਿਲਮ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਉਹ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਵੇ ਜਾ ਨਾ, ਪਰੰਤੂ ਤਿੰਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਇਕ ਤਾਂ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਹੀ ਜਾਵੇਗੀ । ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਇਹ ਸਲਾਹ ਠੀਕ ਲੱਗੀ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਦੋਂਹ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਸਾਈਨ ਕਰਨ ਦਾ ਮਨ ਬਣਾ ਲਿਆ, ਪਰ ਮਗਰੋਂ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਦੋਵੇਂ ਕਰਨੀਆਂ ਪਈਆਂ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 5. ਧੀ ਦਾ ਬਾਪ ਬਣਨ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਸੁਣ ਕੇ ਦਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ? ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਖੋ ।

ਉੱਤਰ–ਧੀ ਦਾ ਬਾਪ ਬਣਨ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਸੁਣ ਕੇ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਹੋਈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਲੜਕੇ-ਲੜਕੀ ਵਿਚ ਬਹੁਤਾ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਮਝਦਾ । ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਦੁਆਰਾ ਚਿੱਠੀ ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਇਹ ਗੱਲ ਵੀ ਥੋੜ੍ਹੀ ਸੋਚ ਵਾਲੀ ਲੱਗੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਲੜਕਾ ਨਾ ਦੇ ਸਕਣ ਉੱਤੇ ਅਫ਼ਸੋਸ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਸੀ । ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਸੰਤਾਨ ਸੰਤਾਨ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਲੜਕਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਲੜਕੀ । ਲੇਖਕ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਕਲਚਰ ਮੁਤਾਬਿਕ ਔਲਾਦ ਇਸ ਕਰਕੇ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਪਿੱਛੋਂ ਸਾਡਾ ਕੋਈ ਨਾਮ ਲੇਵਾ ਰਹੇ ਤੇ ਬੁਢਾਪੇ ਵਿਚ ਸੇਵਾ ਕਰਵਾਉਣ ਦਾ ਲਾਲਚ ਵੀ ਸਾਡੇ ਮਨ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ 'ਕੰਮਾਂ' ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਲੜਕਾ ਜਾਂ ਲੜਕੀ ਦੋਵੇਂ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਸ਼ਰਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਵਾਉਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਧੀ ਦੇ ਜਨਮ ਤੇ ਪਿਤਾ ਬਣਨ ਦੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਲੇਖਕ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀ ਪਹਿਲਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਪਾਰਟੀ ਦਿੱਤੀ । ਇਕ ਦੋਂਹ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ, ਰੱਬ ਲੜਕਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰ ਦੇਵੇਗਾ ।" ਲੇਖਕ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ "ਮੈਂ ਪਾਰਟੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਮਨਾਉਣ ਲਈ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਸੋਗ ਮਨਾਉਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ।" ਫਿਰ ਇਕ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਭਈ ਵਾਹ ! ਪਹਿਲਵਾਨ ਦਾ ਦਿਲ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਹੈ । ਲੇਖਕ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਤੇ ਚੁੱਪ ਰਿਹਾ ਤੇ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਰੁੱਖ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 6. ਫ਼ਿਲਮਾਂ ਵਿਚ ਦਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮਸ਼ਹੂਰੀ ਵੇਖ ਕੇ ਕੁਸ਼ਤੀ-ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਦਾ ਕੀ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਸੀ ?

ਉੱਤਰ–ਫ਼ਿਲਮਾਂ ਵਿਚ ਦਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮਸ਼ਹੂਰੀ ਵੇਖ ਕੇ ਕੁਸ਼ਤੀ-ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਨੂੰ ਉਸ ਉੱਤੇ ਬਹੁਤ ਗੁੱਸਾ ਆਇਆ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਖ਼ਤ ਲਿਖੇ । ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਖ਼ਤ ਵਿਚ ਸ਼ਿਕਵਿਆਂ ਭਰੀ ਲੰਮੀ ਕਵਿਤਾ ਲਿਖੀ । ਉਸ ਦੇ ਕੁੱਝ ਬੋਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਨ, "ਤੁਮ ਭਾਰਤ ਕੇ ਭੀਮ ਹੋ, ਬਜਾਤੇ ਕਿਉਂ ਬੀਨ ਹੋ ?" ਲੇਖਕ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕੁਸ਼ਤੀ-ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਉਹ ਕੁਸ਼ਤੀ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਛੱਡ ਰਿਹਾ ; ਬਾਕਾਇਦਾ ਜ਼ੋਰ ਜਾਰੀ ਹਨ, ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਜਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਧੀਰਜ ਆਇਆ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 7. 'ਫ਼ਿਲਮਾਂ ਵਿਚ ਪਰਵੇਸ਼' ਸ੍ਵੈ-ਜੀਵਨੀ ਅੰਸ਼ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਦਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰੋ ।

ਉੱਤਰ—ਦਾਰਾ ਸਿੰਘ ਇਕ ਮੰਨਿਆ-ਪ੍ਰਮੰਨਿਆਂ ਪਹਿਲਵਾਨ ਸੀ । ਉਹ ਦੇਸ਼-ਵਿਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਕੁਸ਼ਤੀਆਂ ਲੜਨ ਜਾਂਦਾ ਸੀ । ਉਸ ਦੀ ਪਹਿਲਵਾਨੀ ਨੇ ਫ਼ਿਲਮ ਪ੍ਰੋਡਿਊਸਰਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਆਪਣੇ ਵਲ ਖਿੱਚਿਆ । 1952 ਤੋਂ 1960 ਤਕ ਉਹ ਪੰਜ ਫ਼ਿਲਮਾਂ ਵਿਚ ਕੁਸ਼ਤੀਆਂ ਵਿਚ ਭਾਗ ਲੈ ਚੁੱਕਾ ਸੀ । 1960 ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਵੀ ਸ਼ਰਮਾ ਨੇ ਆਪਣੀ ਫ਼ਿਲਮ 'ਕਿੰਗਕਾਂਗ' ਲਈ ਸਾਈਨ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਲਈ ਬਾਕਾਇਦਾ ਫ਼ਿਲਮਾਂ ਵਿਚ ਪਰਵੇਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਰਾਹ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤਾ । ਉਹ ਆਪ ਵੀ ਫ਼ਿਲਮਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਬੁਢਾਪੇ ਦੇ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦਾ ਸਾਧਨ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਚਾਹਵਾਨ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕੁਸ਼ਤੀਆਂ ਦਾ ਕੰਮ ਤਾਂ ਜਵਾਨੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ । ਉਸਦੀ ਫ਼ਿਲਮ 'ਕਿੰਗਕਾਂਗ' ਹਿੱਟ ਹੋਣ ਮਗਰੋਂ ਉਸ ਕੋਲ ਫ਼ਿਲਮਾਂ ਦਾ ਇੰਨਾ ਕੰਮ ਆ ਗਿਆ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਸੈਕਟਰੀ ਰੱਖਣਾ ਪਿਆ । ਫ਼ਿਲਮ 'ਇਕ ਥਾ ਅਲੀ ਬਾਬਾ' ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਅਵਾਜ਼ ਦੇਣ ਲਈ ਉਸ ਨੇ ਮਾਸਟਰ ਹਸਨ ਤੋਂ ਉਰਦੂ ਸਿੱਖਿਆ । ਹਿੰਦੀ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਉਸ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਆਉਂਦੀਆਂ ਸਨ । ਉਹ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਸੀ । 1962 ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਇਕ ਫਲੈਟ ਵੀ ਲੈ ਲਿਆ ਤੇ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਤੇ ਧੀ ਨੂੰ ਵੀ ਉੱਥੇ ਲੈ ਆਂਦਾ । ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਕੋਲ ਅੰਬੈਸਡਰ ਕਾਰ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਆਪ ਚਲਾਉਂਦਾ ਸੀ । ਫਿਰ ਆਪਣੇ ਸੈਕਟਰੀ ਦੀ ਸਲਾਹ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸ ਨੇ ਡਰਾਈਵਰ ਰੱਖ ਲਿਆ । ਫਿਰ ਉਸ ਕੋਲ ਮਰਸਡੀਜ਼ ਕਾਰ ਆ ਗਈ ।

ਫ਼ਿਲਮਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਮਸ਼ਹੂਰੀ ਹੋਣ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਕੁਸ਼ਤੀ-ਪ੍ਰੇਮੀ ਉਸ ਨੂੰ ਨਰਾਜ਼ਗੀ ਦੀਆਂ ਚਿੱਠੀਆਂ ਲਿਖਣ ਲੱਗੇ, ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਕੁਸ਼ਤੀਆਂ ਨਹੀਂ ਛੱਡੀਆਂ । ਉਹ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਵਰਜਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਤੇ ਫ਼ਿਲਮ ਜਗਤ ਦੀਆਂ ਰੰਗੀਨੀਆਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਿਹਾ । ਉਹ ਫ਼ਿਲਮਾਂ ਵਿਚ ਪਰਵੇਸ਼ ਤੋਂ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਪਿੱਛੋਂ ਤਕ ਕੁਸ਼ਤੀਆਂ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਂਦਾ ਰਿਹਾ ।

ਉਹ ਘਰ ਵਿਚ ਜਨਮੇ ਲੜਕੇ-ਲੜਕੀ ਵਿਚ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਮਝਦਾ ਤੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਧੀ ਦੇ ਜਨਮ ਦੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪਾਰਟੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ।

(ii) [illegible] (ਸੰਖੇਪਾਤਮਕ) ਉੱਤਰ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ